

POSLOVNO – KOMERCIALNA ŠOLA CELJE

Raziskovalna naloga

VOLILNA PRAVICA IN DEMOKRACIJA V SLOVENIJI

Mentor: dr. Božidar VELJKOVIĆ, prof.

Avtorici: Florijana Sušec, 4. a
Nataša Mrzdovnik, 4.a

Celje, marec 2006

KAZALO

<u>POVZETEK</u>	5
<u>ABSTRACT</u>	5
<u>1 U V O D</u>	7
<u>1.1 IZBIRA IN DEFINIRANJE RAZISKOVALNEGA PROBLEMA</u>	7
<u>1.2 NAMEN IN RAZISKOVALNI CILJI NALOGE</u>	8
<u>1.3 HIPOTEZE</u>	8
<u>1.4 UPORABLJENE METODE IN NAČRT RAZISKAVE</u>	9
<u>2 O S R E D N J I D E L</u>	10
<u>2.1 TEORETIČNI DEL</u>	10
<u>2.1.1 Demokracija</u>	10
<i>2.1.1.1 Uvod v temelje pojma demokracija</i>	10
<i>2.1.1.2 Participacija – pravica do udeležbe pri odločanju</i>	11
<i>2.1.1.3 Ljudska suverenost – predpostavka uresničevanja demokracije</i>	12
<u>2.1.2 Volitve in volilni sistem</u>	13
<i>2.1.2.1 Uvodni pojmi</i>	13
<i>2.1.2.2 Značilnosti in pomen volitev v sodobnih političnih sistemih</i>	14
<i>2.1.2.3 Temeljne značilnosti volilnega sistema</i>	14
<i>2.1.2.4 Vrste volilnih sistemov</i>	16
<u>2.1.3 Lobiji in lobiranje – dejavnik ali grožnja demokraciji</u>	17
<i>2.1.3.1 Uvodni pojmi</i>	17
<i>2.1.3.2 Kaj je lobi?</i>	18
<i>2.1.3.3. Kaj je lobiranje?</i>	18
<i>2.1.3.4 Interesne skupine, lobiji in demokracija</i>	19
<u>2.1.4 SPLOŠNE IN PRIMERJALNE ZNAČILNOSTI VOLILNIH SISTEMOV</u>	20
<i>2.1.4.1 Splošne opombe</i>	20
<i>2.1.4.2 Nekatere značilnosti večinskega sistema</i>	20
<i>2.1.4.3 Proporcionalni sistemi</i>	22
<i>2.1.4.4 Polproporcionalni, manjšinski in kombinirani sistemi</i>	22
<u>2.1.5 ENAKA VOLILNA PRAVICA</u>	23
<u>2.1.6 POMEN IN ZNAČILNOSTI VOLITEV</u>	24
<i>2.1.6.1 Volitve in politično predstavništvo</i>	24
<i>2.1.6.2 Volitve in volilno telo</i>	25
<i>2.1.6.3 Volitve in predstavniško telo</i>	26
<i>2.1.6.4 Volitve in delovanje državne oblasti</i>	27
<u>2.1.7 TEMELJNE ZNAČILNOSTI VOLILNEGA SISTEMA</u>	28
<i>2.1.7.1 Pojem in temeljne prvine</i>	28
<i>2.1.7.2 Volilni sistem in volilno pravo</i>	29
<i>2.1.7.3 Pojem in pomen volilne pravice</i>	29
<u>2.1.8 SPLOŠNA VOLILNA PRAVICA</u>	30
<i>2.1.8.1 Pojem in vsebina</i>	30
<i>2.1.8.2 Neizvoljivost in nezdružljivost funkcij</i>	31
<i>2.1.8.3 Enaka volilna pravica</i>	31
<i>2.1.8.4 Posredne in neposredne volitve</i>	32
<u>2.2 EMPIRIČNI DEL</u>	33
<u>2.2.1 Volivci o volilni pravici kot participativnem argumentu</u>	33

<u>3 ZAKLJUČEK</u>	47
<u>4 LITERATURA IN VIRI</u>	49
<u>5 PRILOGE</u>	50
<u>5.1 PRINCIPSKA SHEMA</u>	50
<u>5.2 TABELE</u>	51

POVZETEK

Volilna pravica je po mnenju volivcev pomemben participativni argument, ki zagotavlja uresničevanje demokratičnega načela o ljudski suverenosti. Toda izkoriščenost te pravice je polovična. Nezaupanje volivcev v svoje predstavnike pove, da je učinkovitost volilne pravice pogojena s številnimi dejavniki, s katerimi se lahko upravlja. »Strankokracija«, ne glede na uvajanje preferenčnega glasu, po mnenju volivcev, ne samo da predstavlja kršitev načela o enakosti aktivne in pasivne volilne pravice, temveč desubjektivizira volivca v procesu organizacije države. Anketiranci absolutno podpirajo načelo enakosti volilne pravice. Ta podpora gre tako daleč, da nasprotuje pluralnemu votumu pripadnikov manjšin in udeležbo tujcev na lokalnih volitvah. Ženske so bolj ravnodušne do uvedbe spolnih kvot na volitvah kot moški. Moški del volivcev bolj vneto podpira to »novost«, a jo toliko bolj kritično sprejema.

Ključne besede: volilna pravica, participacija, ljudska suverenost, javno mnenje, država.

ABSTRACT

The right of voting is, in the opinion of voters, an important participation argument that ensures the democratic principles of human political independence. But unfortunately this right is only half used. Voters not trusting their candidates, tells us that the effectiveness of the voting rights based on several factors, with which it can manage. "Partyocracy", regardless of establishing preferred votes, based on voters, not only presents braking the principle of equality of the active and passive voting right, but also de-subjects the voter in the process of country organization. The questioned people absolutely support the principle of voting rights equality. This support goes to the extent of opposing the plural votes of minorities and foreigners in local voting. Women don't care as much about adding sexual limits in the votes than men. The male part of the voters supports this newness more, but also sees it more critically.

Keywords: voting right, participation, political independence, public opinion, country.

VOLILNA PRAVICA IN DEMOKRACIJA V SLOVENIJI

1 U V O D

1.1 IZBIRA IN DEFINIRANJE RAZISKOVALNEGA PROBLEMA

Sodobni čas je čas demokratičnih družb. Že v prvem členu naše ustave je zapisano: »Slovenija je demokratična republika¹«. Pojem demokracija, ki označuje vladavino ljudstva v organizirani družbi, sva na naši šoli srečevali skozi vsebine različnih družboslovnih predmetov. Skratka, pri izbiri in opredelitvi raziskovalnega problema sva pred očmi imeli potrebo po učinkovitem povezovanju pridobljenih teoretičnih znanj iz predmeta Pravo s prakso uresničevanja demokracije. Glede na pomen pojma demokracija za razvoj družbe in kvaliteto življenja ljudi v njej sva se odločili, da še v obliki izven šolskih aktivnostih (*raziskovalno delo*) razširiva najina, ne samo teoretična znanja, temveč še bolj spoznava načine uresničevanja demokracije v praksi. Najino zanimanje za to problematiko je še bolj vzbudilo dejstvo, da je leto 2006 leto lokalnih volitev (*volitve v občinske svete, volitve županov ter volitve organov krajevnih in četrtinskih skupnosti*). Glede na to, da je pojem demokracija izjemno širok, oziroma da gre za nadvse različne načine vladavine ljudstva, sva se odločili za omejitev naše radovednosti na področje vloge in pomena volilne pravice v procesu uresničevanja posredne demokracije.

Volilna pravica je ena izmed temeljnih političnih pravic in sredstvo, ki omogoča ljudem, da se aktivno vključijo v proces oblikovanja najpomembnejših organov oblasti (*organizacija države*), ki bodo odločali v imenu svojih volivcev. Volilna pravica je torej izmed vseh institutov participacije ljudstva (v ta vrstni pojem sodijo še na primer ljudska iniciativa, občni zbori, peticija) pri odločanju o najpomembnejših javnih zadevah, najbolj pomembna. Ob tem pa ne smemo spregledati dejstva, da se z razvojem družbe in demokracije, razvijajo tudi načini upravljanja in uporabe volilne pravice. Zato sva se odločili, da volilno pravico in uporabo le-te v procesu organizacije države postavima kot problem raziskovanja. In kar je še bolj pomembno, danes se zastavlja problem odnosa javnosti do svoje pravice, oziroma stopnja zadovoljstva volivcev z učinki uporabe te pravice v procesu organizacije države in odločanja o javnih zadevah.

¹ Ustava Republike Slovenije, Uradni list RS št. 33/91, št. 42/97, št. 66/00 in št. 24/03.

1.2 NAMEN IN RAZISKOVALNI CILJI NALOGE

V ospredje najine raziskovalne naloge sva si zastavili predvsem pragmatični oziroma družbeni cilj. To pomeni, da si želiva, da bi bili rezultati te naloge uporabni in bi koristili družbeni praksi organizacije in izvedbi volitev, na lokalni kot državni in evropski ravni. Volilne tehnike in uporaba volilne pravice se nenehno spreminjajo, zato se zastavlja vprašanje, kako so volivci zadovoljni s temi spremembami. Znotraj prej globalno opredeljenega družbenega cilja raziskave je najin osrednji in konkretni cilj ugotoviti, kako se volivci poslužujejo svoje pravice in kako so zadovoljni z učinki svoje udeležbe pri tem najbolj pomembnem političnem dejanju, ki ga imenujemo volitve. Torej želiva ugotoviti, ali so volivci subjekti procesa politične participacije v dinamiki političnega življenja naše družbe danes.

Naslednji najin cilj je, povezati rezultate raziskav iz prejšnjih časovnih obdobj v razvoju demokracije v Sloveniji od osamosvojitve do danes. Združevanje in povezovanje izidov raziskave bi nam omogočilo, ugotoviti smer gibanja zadovoljstva ljudi z razvojem demokracije pri nas. V nalogi sva si zastavili še nekatere spoznavne ali teoretične cilje, kot so opisovanje ali deskripcija pojavov, klasifikacija, pojasnitev ali eksplanacija ter predvidevanje ali napoved procesov in postopkov.

1.3 HIPOTEZE

Hipoteza ali možen oziroma predpostavljen odgovor na vprašanje v problemu ali pa teoretična dopolnitev praznin v znanju o nečem je vedno dobrodošla sestavina vsakega raziskovalnega dela. Hipoteza namreč motivira in vodi do spoznanja, tako da se potrdi ali ovrže. Osrednja in s tem tudi glavna – kardinalna hipoteza našega dela se glasi:

- Volilna pravica je najbolj pomembna politična pravica za učinkovito vključevanje človeka pri odločanju o javnih oziroma družbenih zadevah!

Poleg te osrednje, so se nam vsilile in izoblikovale še druge delovne - kolateralne hipoteze:

- Volivci na volitve ne hodijo redno. Najbolj redno hodijo na predsedniške volitve, volitve v državni zbor, volitve župana in članov občinskih svetov.
- Volivci, ne glede na razlike med njimi, prisegajo na ustavno zapisano načelo, en človek en glas!
- Poslanci v izvoljenih organih (državni zbor, občinski svet ...) zastopajo interese volivcev!
- Volivci sprejemajo načelo pozitivne diskriminacije o dveh glasovih predstavnikov manjšin v državnem zboru oziroma občinskih svetih!
- Volivci podpirajo uvedbo spolnih kvot na volitvah!
- Volivci so za uvedbo preferenčnega glasu!

1.4 UPORABLJENE METODE IN NAČRT RAZISKAVE

Za izdelavo najine raziskovalne naloge sva sprejeli odločitev o izbiri metod raziskovanja ali odločitev o tem, katere metode bova uporabljali pri zbiranju in obdelavi ter interpretaciji podatkov. Za sam proces in postopke raziskave javnega mnenja sva se odločili za uporabo ankete kot osrednje primarne metode raziskave. Te podatke je moč dobiti v neposrednem kontaktu z volivci na terenu, zato nekateri to metodo imenujejo še zunanja metoda. Kar zadeva sekundarne metode raziskave, sva se odločili za zbiranje relevantnih podatkov s spletne strani državnega zbora in republiške volilne komisije. Uporabili sva tudi dostopno strokovno literaturo v šolski knjižnici in osrednji knjižnici Celje. Uporabili sva tudi članke strokovnih revij, npr. Pravna praksa.

Predviden vzorec je bil 1 500 volivcev s področja celjske, mariborske in posavske regije. Pri anketiranju tako velikega števila ljudi nama bodo kot anketarji pomagali naši sošolci, ki jih bova predhodno usposobili za to delo. Poskušali bova v raziskavi zagotoviti ustrezno spolno in starostno strukturo anketirancev. Obdelavo dobljenih podatkov bova izvedli v prostorih raziskovalnega središča Poslovno-komercialne šole Celje v Celju.

2 OSREDNJI DEL

2.1 TEORETIČNI DEL

2.1.1 Demokracija

2.1.1.1 Uvod v temelje pojma demokracija

V etimološkem smislu beseda demokracija izhaja iz grške sestavljenke pri čemer *demos* pomeni ljudstvo in *kratein* vladati. Skratka, če povežemo ti dve besedi, demokracija pomeni vladavino ljudstva. Seveda, očitno je, da sta se pojma, ki sestavljata to dvoznačno besedo (ljudstvo in vladavina) skozi zgodovinski razvoj spreminjala in je tudi tako pojem demokracija vseskozi dejansko označeval različne vsebine.

Ne glede na zgodovinske spremembe v pristopu razumevanja pojma demokracija, ne glede na različne teoretične pristope k pojmovanju demokracije ostaja dejstvo, da je ta oblika politične ureditve države najbolj sprejemljiva. Čerčil in Nehru, bi rekla, da je to najmanj slaba izmed drugih znanih oblik.

»Malo je tistih, ko so a priori in brez kakršnih koli ograj zanikali osnovne vrednote in težnje demokracije. Celo represivni avtoritarni sistemi in tudi diktature so se sklicevali na nekatere principe demokracije. In ne glede na to, ostalo je zabeleženo, da je sam Platon bil v dvomih, da se lahko doseže tisto, kar predstavlja vsebino demokracije (sistem pravičnosti in enakosti med ljudmi) po demokratični poti in z demokratičnimi sredstvi. Aristotel je bil mnenja, da je demokracija ena izmed političnih oblik, ki je podvržena procesom kvarjenja in sprevrženja v ohlokratijo (oblast gomile) ali različne demagogije. In navkljub vsemu je ta veliki mislec politične znanosti pozitivno ocenjeval težnje in vrednote demokracije ugotavljajoč, da rušenje ali ogrožanje postulata enakosti predstavlja neposreden vzrok revolucijam.

T. Džeferson je pogosto opozarjal, da vsaka vladavina degenerira, če je zaupana samo tistim, ki vladajo ljudstvu in da je edini zanesljivi nosilec oblasti ljudstvo, ki ga je potrebno tudi izobraževati za demokracijo. E. M. Forster piše, da je demokracijo potrebno slaviti samo zaradi dveh stvari: zato, ker priznava različnosti in zato, ker dopušča kritiko. Ta dva pomena sta dovolj zato, ker ni potrebe po tretjem. Podobni mnenji sta imela V. Čerčil in Dž. Nehru, ko sta mislila, da je demokracija dobra oblika vladavine zato, ker je ravno demokracija manj slaba v primerjavi z vsemi drugimi oblikami, ki se od časa do časa testirajo.

Ne glede na različna gledanja in razumevanje demokracije prevladujejo tista videnja, ki to obliko vladavine ocenjujejo kot relativno najbolj ugodno politično in družbeno ureditev, v kateri do odgovorne vlade pride preko odgovorne družbe, volivca, s tem pa tudi do hitrejšega razvoja in afirmacije kolektivnih ciljev in potrditve človeške osebnosti.

Robert Dal definira demokracijo kot sistem, v katerem je vlada politično odgovorna za politične reference svojih državljanov v pogojih, ko so vsi državljani politično enaki. Demokracija je zato tisti sistem, ki od vseh aktivnih elit zahteva, da neizogibno legitimnost za politično vladavino iščejo v poštenu tekmi za podporo volivcev oziroma državljanov².

Preprosto, o demokraciji govorimo tedaj, ko večina prebivalstva v večji ali manjši meri sodeluje pri oblikovanju državne organizacije in vpliva na njeno delovanje in ko so ustrezno zavarovane temeljne človekove pravice in svoboščine. Demokracija je lahko posredna ali neposredna. O neposredni govorimo tedaj, ko o pomembnih družbenih odločitvah ljudje odločajo neposredno (z referendumom, ali na zboru krajanov, občnem zboru). Danes je prevladujoča posredna – predstavniška demokracija, v kateri državljani prepustijo odločanje svojim izvoljenim predstavnikom. Zato so ključnega pomena politične pravice, se pravi pravice, ki državljanom omogočajo, da res svobodno izberejo svoje predstavnike, ki se za uveljavljanje svojih pravic svobodno združujejo v stranke in druge asociacije. Volilna pravica je temelj za udeležbo ljudi v procesu oblikovanja organov oblasti, sodelovanja v njih in njihovega nadzorovanja. Zato je volilna pravica (ob upoštevanju vseh načel o volilni pravici) temeljna predpostavka in pogoj funkcioniranja demokracije.

2.1.1.2 Participacija – pravica do udeležbe pri odločanju

Beseda »participacija« je izpeljanka latinskega glagola »participare«, kar pomeni deliti s kom oziroma (*part*) delež imeti. »Slovenski prevod te besede je torej dejavnost (*aktivnost*), kjer je posameznik udeležen (*sodeluje*) z drugimi v nekaterih družbenih procesih ali skupnih prizadevanjih«.³ Drugače povedano, gre za (*so*)udeležbo ali sodelovanje pri opravljanju nekega dela ali odločanja o nečem. Participacija volivcev pri odločanju o najpomembnejših javnih zadevah je najbolj učinkovita in edino možna oblika uresničevanja koncepta o vladavini ljudstva. Participacija v horizontalni ravni (*neposredne volitve*) temelji na splošni in enaki volilni pravici, ki omogoča enakopravno udeležbo vseh volivcev pri odločanju o nekem vprašanju kot celoti. Splošno velja, da so neposredne volitve bolj demokratične in so v skladu z ljudsko suverenostjo. Najpogostejše tovrstne odločitve so tiste, s katerimi se izvolijo predstavniški organi oblasti.

S političnega vidika torej, »volitve pomenijo aktivno sodelovanje ljudstva pri oblasti, pravzaprav edini trenutek, ko ima ljudstvo v predstavniškem sistemu oblast.«⁴

² Matić, M. 1993. Demokracija. Beograd. Savremena administracija. Str. 200-201.

³ Brezovšek, M. 1995: Teorija in praksa, FDV, Ljubljana, Let. 32, št. 3-4. Str. 202.

⁴ Grad, F., Kaučič, I., Ribičič, C., Kristan. I. 199. Državna ureditev Slovenije, Ljubljana: ČZ UL, Str. 267.

Participacija v vertikalni smeri (*posredne volitve*), ko volivci posebej za volitve izvolijo osebe (*elektorje*) ali posebno volilno telo (*kolegij*). Ta potem izvoli člane ali člana predstavniškega telesa. Participacija je manj ugodna za izražanje politične subjektivitete in je manj v skladu s koncepcijo o ljudski suverenosti.

2.1.1.3 Ljudska suverenost – predpostavka uresničevanja demokracije

Pojem demokracija danes ni samo teoretično zanimiv, ampak je tudi plebiscitno sprejet kot nesporni izvor legitimnosti politične oblasti. Slovenija je že s prvim členom Ustave določena kot demokratična republika. Drugi odstavek tretjega člena poudarja, da ima ljudstvo oblast v Sloveniji. Državljanke in državljani to oblast izvršujejo neposredno, pol-posredno in posredno ali z volitvami po načelu delitve oblasti na zakonodajno, izvršilno in sodno. Vse kaže, da so podani potrebni formalni temelji za delovanje političnega sistema demokracije, ki temelji na ljudski suverenosti oziroma na pravici ljudstva, da oblikuje in izvršuje oblast na različne načine. Ljudstvo je dejanski nosilec oblasti, medtem ko je parlament kot izraz volje ljudstva le organ za izvrševanje ljudske suverenosti.

Stvari postanejo nekoliko drugačne, ko se seznanimo z določilom 82. člena Ustave, ki pravi: »Poslanci so predstavniki vsega ljudstva in niso vezani na kakršna koli navodila«. Ustava je s tem relativizirala pravno vezanost poslancev na voljo volivcev, kar posredno vključuje tudi ustavno prepoved odpoklica poslancev, kot enega od elementov vezanega ali imperativnega mandata. Skratka, reprezentativni poslanski mandat s svojo naravo že zmanjšuje možnost identifikacije volivca z odločitvami predstavniških organov. Po drugi strani je sama volja ljudstva izražena na parlamentarnih volitvah na različne načine in je močno omejena v svoji verodostojnosti. »Čeprav je ustavna določba o nevezanosti poslancev na navodila nedvoumna, je potrebno poudariti, da gre pri tem za pravno in ne politično neodvisnost poslancev. V praksi namreč poslanca politično zavezujejo ne le politična stranka, na listi katere je poslanec kandidiral in v okviru katere dejansko tudi deluje v državnem zboru, temveč tudi volivci. Vezanost na volivce sicer ni pravna in zato ne pozna sankcije v obliki odpoklica, ...«⁵

Dosedanji institut nacionalne liste z dopolnitvijo 80. člena Ustave ne spremeni možnosti, da ta lahko bistveno ogrozi načelo ljudske suverenosti in volivcem odvzame del njihove politične subjektivitete ob tako pomembnem dejanju, kot je organizacija oblasti. Peti odstavek istega člena namreč pove, da imajo volivci odločilen vpliv pri dodelitvi mandatom kandidatom, toda uresničevanje t.i. preferenčnega glasu v volilni zakonodaji je tako zapleteno, da ga volivci ne znajo dobro uporabljati. Menim, da je potrebno na tem področju narediti več preglednosti. Volilna apatija, ki se je najbolj pokazala na referendumih in volitvah poslancev v evropski parlament, je najbolj viden kazalec potrebe po ustavnem premisleku o ponovni določitvi volilnega sistema.

Zakaj je odsotnost preferenčnega glasu v preteklosti ustvarjala volilno apatijo? Stranke na temelju svoje notranje hierarhije, izražene na volilni listi, »osvojene« sedeže v parlamentu razdelijo med svoje kandidate tako, kot so ti razvrščeni na teh listah. Volivci praviloma, ko glasujejo, hkrati glasujejo za kandidata in stranko, ki ji kandidat pripada. Na ta način poleg določenega ciljnega kandidata, dobi poslanski mandat tudi nekdo, za katerega volivec ni glasoval, zlasti, če je ta »nepripravljen« uvrščen nekje pri vrhu liste.

⁵ Državna ureditev Slovenije. 1999. Ljubljana: Uradni list RS. Str. 29.

Tako se dogaja, da je prenos suverenosti ljudstva v izvajanje poslancem dvojni proces, ki nedvoumno marginalizira politično subjektiviteto volivcev in neposredne volitve naredi za posredne. S tem se dodatno zmanjša možnost, da bi voljo ljudstva v parlamentu izražali tisti, ki so za to »pooblašчени«.

S tem se na nek način potrjuje Dahlov skepticizem, kajti »Glede na notranjo vrednost participativnega argumenta obstajajo mnoge trditve, da je participacija dobra tako za posameznika kot za skupnost in državo, vendar pa to ni kaj dosti več kot trditev.

Tako Dahl ugotavlja, da je ugibanje o tem, da politična participacija teži k oblikovanju močnejšega občutka lastne vrednosti, večje strpnosti in večje javne energije, nadvse slabo podprto s sistemskim raziskovanjem.«⁶ Za svojevrstno desubjektivizacijo volivcev lahko štejemo tudi sklepanje strankarskih koalicij po volitvah in prestopi poslancev iz stranke v stranko po volitvah. V vsakem primeru gre za ravnanja, ki očitno ogrožajo politično suverenost volivcev.

2.1.2 Volitve in volilni sistem

2.1.2.1 Uvodni pojmi

V sodobnih političnih sistemih parlamentarne in predstavniške demokracije se najvišji predstavniški organi v državi oblikujejo z volitvami. "Volitve so torej politično dejanje, s katerim državljani izbirajo svoje predstavnike v predstavniške organe v državi."⁷

Zaradi pomembnosti v političnem sistemu parlamentarne demokracije so volitve praviloma pravno urejene. Skupok vseh postopkov in ukrepov, predpisanih s pravnimi predpisi neke države, ki se nanašajo na volitve, imenujemo volilni sistem. Ta sistem obsega predpise o volilni pravici, organizaciji volitev, postopku in tehniki volitev, o razdelitvi mandatov itd. Volilni sistem, ki zajema samo sistem razdelitve mandatov, označujemo kot volilni sistem v ožjem smislu. Najpomembnejši element volilnega sistema je volilna pavica, ki je ena temeljnih političnih pravic. Predpisi o volilni pravici določajo krog oseb, ki imajo pravico voliti in krog oseb, ki imajo pravico, da so izvoljene v predstavniška telesa.

Nadaljnji element volilnega sistema predstavljajo določbe o organizaciji volitev, volilnem postopku in volilni tehniki. Z njimi se urejajo vprašanja v zvezi z organi, ki vodijo volitve. Nadaljnji pomembni element volilnega sistema je varstvo volilne pravice, ki omogoča vozičcem nemoteno uporabo volilne pravice. Vsebinsko volilnega sistema določajo volilna načela, zlasti splošna, enaka in neposredna volilna pravica in tajnost glasovanja.

⁶ Brezovšek, M. 1995. Teorija in praksa, Ljubljana. Str. 32 št. 3–4, Str. 204.

⁷ Franci Grad. 1990. Volitve v političnem pluralizmu. Inštitut za javno upravo pri Pravni fakulteti v Ljubljani. Str. 4.

2.1.2.2 Značilnosti in pomen volitev v sodobnih političnih sistemih

“Volitve so v sodobnem pojmovanju demokracije eden najpomembnejših izrazov ljudske suverenosti in nujni pogoj za demokratično oblikovanje najpomembnejših državnih organov, zlasti predstavniškega telesa. Zato so demokratične volitve tudi nujni pogoj za vzpostavitev in ohranitev sodobne pravne države. Volitve tako omogočajo volivcem neposreden vpliv na sestavo parlamenta, s tem pa tudi vpliv na odločitve, ki jih ta sprejema. Volivci z volitvami podelijo članom parlamenta mandat, pooblastilo za to, da odločajo v njihovem imenu o najpomembnejših družbenih vprašanjih. Volitve zato dajejo legitimnost izvajanju oblasti s strani predstavniškega telesa.

Z vidika razmerja med državljani in državno oblastjo omogočajo državljanom neposredni vpliv na oblikovanje in izvrševanje oblasti (politično subjektiviteto).

Preko svojih izvoljenih predstavnikov skrbijo državljani tudi za nadzorstvo nad delom vlade. Volitve namreč neposredno uvajajo posameznika v politični sistem in izvrševanje oblasti. Volivec glasuje za tiste politične stranke in kandidate, ki se zavzemajo za vprašanja, ki ga zanimajo, seveda pa tudi sam akt glasovanja integrira volivca v politični sistem, saj mu daje občutek, da sodeluje v procesu političnega odločanja.⁸

2.1.2.3 Temeljne značilnosti volilnega sistema

Bistvene značilnosti volilnega sistema so načela volilnega sistema, kandidiranje, razdelitev mandatov, organizacija volitev, volilne enote, evidenca volilne pravice in varstvo volilne pravice. Za potrebe naše naloge pa bova pogledali še načela volilnega sistema.

Načela volilnega sistema

V razvoju sodobne demokracije so se tudi v volilnem sistemu razvila nekatera načela, ki so nujen pogoj za demokratično vsebino volitev in jih lahko štejemo za splošne civilizacijske pridobitve.

a) Splošna volilna pravica - je pravica vsakega državljana, da voli ne glede na razredno, narodnostno, rasno, ekonomsko ali drugo pripadnost in razlikovanje. Ta pravica ne pripada tistim, ki zaradi duševne bolezni ali mladosti ne morejo glasovati. Ravno tako ta pravica ne gre tistim osebam, ki so na prestajanju kazni. Teoretično gledano, bi morali v skladu z načelom splošne volilne pravice to pravico uživati vsi državljani.

Skratka, splošna volilna pravica pomeni, da ima vsak odrasel in duševno zdrav občan pravico voliti in biti voljen v predstavniško telo (parlament), ne da bi bil pri tem omejen z različnimi volilnimi cenzusi (pogoji), kot so denimo, premoženjski, izobrazbeni ali starostni. “

⁸ Franci Grad. 1990. Volitve v političnem pluralizmu. Ljubljana. Inštitut za javno upravo. str. 7-8.

Volilna pravica obsega pravico voliti (aktivna volilna pravica) in tudi pravico biti izvoljen (pasivna volilna pravica). Za uživanje pasivne volilne pravice praviloma ne bi smeli biti predpisani strožji ali drugačni pogoji. Vendar ravno glede tega večina volilnih sistemov pozna določene razlike med aktivno in pasivno volilno pravico. Za pasivno volilno pravico so namreč večkrat predpisani posebni ali strožji pogoji, kot na primer višja starost, izobrazba in podobno.”⁹

b) Enaka volilna pravica - “pomeni, da ima glas vsakega volivca enako vrednost, da ima pri volitvah v isto predstavniško telo vsak volivec samo en glas in da njegov glas nima nobene prednosti pred drugimi volivci. O enaki volilni pravici ne moremo govoriti, če ni obenem tudi splošna. Enaka volilna pravica je izraz in potrditev ustavnega načela enakosti v pravicah in dolžnostih ter enakosti pred zakonom.

Nasprotje enake volilne pravice pomeni, na primer pluralni votum (večkratna volilna pravica), ki pomeni, da imajo določene osebe (*bolj premožni, bolj izobraženi in podobno*) več glasov. ... Poseben primer neenake volilne pravice je mnogokratna volilna pravica, ki pomeni, da ista oseba voli v več volilnih enotah. Sedaj je v glavnem povsod uveljavljeno načelo enake volilne pravice.”¹⁰

c) Neposredna in posredna volilna pravica - glede na tehniko izvajanja volitev so te lahko neposredne in posredne. Volitve so neposredne, če volivci sami brez posrednika glasujejo za člane predstavniškega telesa. Posredne so, če izberejo samo volilne moče (elektorje) ali posebno volilno telo (kolegij), ki potem izvolijo člane predstavniškega telesa.

Na splošno velja, da so neposredne volitve bolj demokratične od posrednih, saj so bolj v skladu z ljudsko suverenostjo. Volilcu omogočajo, da neposredno izbira predstavnika v parlamentu. Neposredne volitve ustvarjajo večjo odgovornost izvoljenih do volivcev in vzbujajo večji interes državljanov za politiko in reševanje javnih zadev.

d) Svobodna volilna pravica in tajnost glasovanja - Kadar lahko volivci resnično svobodno izbirajo svoje kandidate na volitvah, govorimo o svobodni volilni pravici. “Svoboda volitev obsega tudi pravico vsakega volivca, da uveljavi svojo volilno pravico ali pa ne.

Prvi vidik svobodne volilne pravice se kaže v tem, da ima vsak volivec pravico, da se svobodno opredeljuje pri glasovanju. Pri tem ga ne sme nihče ovirati ali kako drugače vplivati na njegovo odločitev.

Drugi vidik volilne pravice se nanaša na vprašanje, ali vsakdo svobodno uveljavlja svojo volilno pravico ali pa jo je dolžan uveljavljati, kar bi pomenilo dolžnost. V prvem primeru se šteje volilna pravica za osebno pravico, ki jo lahko vsakdo svobodno uveljavlja po svoji presoji in pomeni enega temeljnih vidikov svobode osebnosti. Volilna pravica po tem nazoru izhaja iz ljudske suverenosti in je zato neodtujljiva.

Po drugem stališču je volilna pravica družbena funkcija, neke vrste javna služba in kot taka obvezna, zato bi lahko govorili o volilni dolžnosti, ne pa o volilni pravici.”¹¹ Po

⁹ Franci Grad. 1990. Volitve v političnem pluralizmu. Ljubljana. Inštitut za javno upravo. str. 10-11.

¹⁰ Franci Grad. 1990. Volitve v političnem pluralizmu. Ljubljana. Inštitut za javno upravo. Str. 23.

¹¹ Franci Grad. 1990. Volitve v političnem pluralizmu. Ljubljana. Inštitut za javno upravo. Str. 15-16.

svetu prevladuje stališče, da je volilna pravica osebna pravica državljanov. Tudi v našem sistemu se šteje ta pravica za osebno pravico, ki jo volivec izvršuje ali pa ne.

2.1.2.4 Vrste volilnih sistemov

a) Večinski sistem

“Za večinski sistem razdelitve mandatov (v katerem volivec glasuje o toliko kandidatih oziroma listah kandidatov, kolikor se v volilni enoti voli predstavnikov) je značilno, da se o kandidatih na volitvah odloča z večino, torej na način, kot je običajen pri večini načinov demokratičnega odločanja. Pri tem sta znani dve osnovni različici večinskega sistema. Večina je lahko absolutna, t.j. nadpolovična ali pa relativna večina. V prvem primeru je izvoljen tisti kandidat, ki je dobil več kot polovico glasov, v drugem primeru pa tisti kandidat, ki je dobil več glasov od drugih kandidatov.”¹²

b) Proporcionalni sistem

“Za razliko od večinskega sistema proporcionalni sistem izhaja iz načela, da morajo dodeljeni predstavniški mandati ustrezati dobljenim glasovom na volitvah. Mandati morajo biti razdeljeni med kandidate oziroma liste kandidatov tako, da so sorazmerni s podporo, ki jim jo dajo posamezne skupine volivcev na volitvah, kar naj bi zagotavljalo tudi, da so različni politični interesi oziroma stranke, ki jih predstavljajo, ustrezno predstavljeni v parlamentu. Kot poudarjajo zagovorniki proporcionalnega sistema, bi moral biti volilni sistem takšen, da bi zagotovil takšno sestavo parlamenta, v kateri bi se odražala politična struktura družbe kot v zrcalu.

Od tu dalje se načini, kako to doseči, med seboj precej razlikujejo. Skupno jim je le, da se ne morejo izogniti različnim bolj ali manj zapletenim matematičnim formulam. To velja zlasti za proporcionalni sistem, v katerem se glasuje na podlagi list kandidatov, in ki se tudi sicer običajno istoveti s pojmom proporcionalni sistem. Zaradi tega bi ga lahko imenovali tudi kot proporcionalni sistem v ožjem pomenu. Poleg njega ima namreč proporcionalne učinke tudi t. i. sistem enega prenosljivega glasu, ki ga zato lahko uvrščamo v proporcionalni sistem v širšem pomenu. Proporcionalni sistem je zelo razširjen po svetu, še posebej v deželah celinske Evrope, pojavlja se v različnih oblikah in kombinacijah.”¹³

d) Volilni postopek

Volilni postopek je sestavljen iz časovno določenih opravil, ki vodijo do njegovega končnega cilja, torej do izvolitve članov parlamenta, kar je hkratno dejanje, ki mora potekati na določen dan ali v določenem krajšem časovnem razdobju. Volivci namreč ne morejo izražati svoje volje v času po svoji lastni izbiri, ker namen volitev, to je izvolitev članov parlamenta, terja, da je njihova volja izražena takrat, ko je treba izvoliti nov parlament - ker mu je potekla redna mandatna doba ali je bil razpuščen. Zato mora biti delovanje vseh udeležencev volilnega postopka med seboj časovno usklajeno.

V začetku razvoja sodobnih volitev je bil volilni postopek v celoti prostorsko in časovno enotno dejanje, kasneje pa se je razdelil na več med seboj ločenih faz. Kandidiranje je prva faza volilnega postopka, ki ga tvorita še faza glasovanja in faza ugotavljanja izida

¹²Grad, Kaučič, Ribičič, Kristan. 1996. Državna ureditev Slovenije. Ljubljana. ČZULRS. Str. 262.

¹³Grad, Kaučič, Ribičič, Kristan. 1996. Državna ureditev Slovenije. Ljubljana. ČZULRS. str. 263-265.

glasovanja. Pred temi tremi osnovnimi fazami volilnega postopka pa je potrebno točno začrtati časovni okvir postopka. Volilni postopek se začne ob točno določenem času, in sicer z razpisom volitev. Volitve v parlament navadno razpiše šef države.

2.1.3 Lobiji in lobiranje – dejavnik ali grožnja demokraciji

2.1.3.1 Uvodni pojmi

Svoboda združevanja in demokratiziran javni prostor omogočata različnim družbenim skupinam in organizacijam, da se s pristopi, znanimi iz modernih demokracij, postavljajo za svoje interese v odnosu do oblikovalcev politik (*do vlade in parlamenta*). Ti pristopi so seveda neformalnega značaja in neposredno zadevajo proces legalnega in legitimnega odločanja poslancev v parlamentu kot instrumentalizirane volje volivcev.

“Navkljub počasnim spremembam v družbeni sferi smo na Slovenskem vendarle priča začetnim procesom oblikovanja organiziranih interesov - t.j. subjektov, ki želijo preko interakcije z odločevalci v institucijah političnega sistema doseči sprejetje javnih politik ali avtoritativne alokacije vrednosti v skladu s svojimi interesi, ne da bi pri tem imeli za cilj neposreden prihod.

Ko pri nas govorimo o lobijih ponavadi omenjamo interesne subjekte, ki bi jih lahko razvrstili v nekaj skupin po podobnostih. Te skupine so:

a) Organizirane družbene skupine, ki imajo spričo svoje družbene vloge, poklica, izobrazbe in podobnih lastnosti dobre sposobnosti samoorganizacije ter pomembno aktivno ali latentno družbeno in politično moč v razmerju do oblikovalcev politik (npr. kmetje, zdravniki, študenti, razlaščenci).

b) Korpoprativne asociacije, ki so se v sodobnih demokracijah uveljavile kot partnerji vladi - zlasti pri oblikovanju ekonomske politike in tistih politik, ekonomsko tesno povezanih (organizacije delodajalcev in sindikati).

c) Vplivne gospodarske panoge (npr. bančništvo, prometni sektor, organizacije na področju jedrske energije, igralništvo, železnice).

d) Koalicije organizacij, ki imajo skupen teritorialno-političen interes (kot npr. štajerski lobi).

e) Cerkev kot institucija in njene organizacije.

f) Različne druge napolitične asociacije, ki postanejo interesne skupine z aktiviranjem ob določeni tematiki, povezani s potrebo po oblikovanju nove zakonodaje, korekciji stare zakonodaje ali proti spreminjanju obstoječih pravnih norm, političnih odločitev (npr. lovska društva ob vprašanju zaščite naravne dediščine).”¹⁴

¹⁴ Danica Fink-Hafner. 1995. Lobiranje: gradivo za seminar Uresničevanje demokracije v R S, na FDV. Ljubljana. Str. 5.

2.1.3.2 Kaj je lobi?

Če gledamo zgodovinsko, lobi pomeni interesno skupino, ki je pooblastila svojega predstavnika oziroma najela osebo (lobby - agent), da bi ta neposredno zastopala njene interese v komunikaciji z odločevalci. Lobiranje torej zajema tri člene politične komunikacije:

- interesne skupine,
- predstavnika, lobista in
- odločevalce.

“O lobiju ali lobiranju govorimo takrat, ko gre za poskuse vplivanja na vlado oziroma zakonodajalce v interesu določene interesne skupine in to v komunikaciji med predstavnikom/lobistom te interesne skupine in omenjenimi zvrstmi odločevalcev. Ključna lastnost interesne skupine - lobija je, da sodeluje v procesu oblikovanja politike oziroma, da od vlade zahteva določeno aktivnost (ali tudi ne-aktivnost) - pač v skladu s svojimi interesi in s posredovanjem svojega reprezentanta oziroma najetega lobista (Grant, Petracca, Wilson). ...

V literaturi zasledimo naslednje zvrsti interesnih skupin oziroma lobijev:

- lobi delodajalcev oziroma “biznisa”,
- delavski lobi oziroma sindikat,
- poklicna združenja,
- državljske skupine, ki delujejo v prid določenih družbenih skupin, na primer, živali
- organizacije posebnih delov populacije (vojni veterani, upokojenci),
- cerkvene in druge religiozne skupine,
- izobraževalne, rekreacijske in kulturniške skupine, ipd.”¹⁵.

2.1.3.3. Kaj je lobiranje?

V literaturi je lobiranje opredeljeno kot vplivanje na zakonodajalca (na posameznika ali na zakonodajalno telo kot celoto) v korist svojih interesov, kar pomeni v prid ali proti sprejetju določenega zakona.

O lobiranju govorimo, če so prisotni naslednji elementi.

1. Kadar gre za vladno oziroma parlamentarno odločanje.
2. Kadar obstaja želja vplivati.
3. Kadar obstaja posredovalec, komunikator med interesnimi skupinami in odločevalci.
4. Kadar obstaja komunikacija, prenos vpliva.

“Lobiranje je stimulacija in prenos komunikacije, s katero nek interesni subjekt (ne državljan kot posameznik) deluje v svojo korist, usmerjen na vladne odločevalce, z upanjem vplivati na njihove odločitve. Lobiranje je torej bolj proces ali sredstvo kot pa

¹⁵ Danica Fink-Hafner. 1995. Lobiranje: gradivo za seminar Uresničevanje demokracije v R S, na FDV. Ljubljana. Str. 6.

organizacija (Milbrath).”¹⁶ Lobiranje ni samo to, temveč tudi zbiranje koristnih informacij tam, kjer se odločitve pripravljajo, oblikujejo in izvajajo.

V razvoju lobiranja opazimo dva pristopa, legitimne in nelegitimne pristope.

a) Osnovni legitimni pristopi so naslednji:

- prepričevanje,
- posredovanje podatkov in
- priprava analiz in njihovo posredovanje odločevalcem.

b) Nelegitimni pristopi so tisti, ki so povezani s

- podkupovanjem s materialnimi dobrinami;
- korupcijo v nematerialnih oblikah (trgovanje s položaji npr.) in;
- grožnjami.

Lobiranje kot ameriška iznajdba pomeni, sistematično iskanje priložnosti vplivati na odločevalce, oziroma tiste, ki odločajo.

2.1.3.4 Interesne skupine, lobiji in demokracija

Kljub temu da so interesne skupine ali lobiji danes legitimen sociološko-političen pojav in pojem v politični znanosti, se ne morejo zlahka otresti slabšalnega (pejorativnega) prizvoka (konotacije). Negativen prizvok so si prislužili zaradi uporabe neprimernih metod vplivanja, torej s podkupovanjem, posredovanjem netočnih informacij odločevalcem ali izsiljevanjem. Lobiji opravljajo vrsto funkcij, ki se prepletajo z delovanjem demokratičnega sistema.

Med pomembnejšimi so naslednje:”

- pretok vpliva med vlado in vladanimi,
- transformacija ekonomske moči v družbeno in politično moč,
- vnašanje inovacij oziroma balansiranje med stabilnostjo in spremembo politik,
- artikuliranje zahtev aktualnega in potencialnega članstva,
- krepitev identifikacije državljanov s političnim sistemom,
- politična socializacija (razvoj političnih veščin).

V politološki literaturi zasledimo dve diametralno nasprotni tezi glede razmerij med interesnimi skupinami in demokracijo. Tako na primer pluralisti v interesnih skupinah vidijo nepogrešljive akterje demokracije, po drugi strani pa konservativci v njih vidijo grožnjo obvladljivosti in upravljivosti procesov oblikovanja političnih odločitev. V kontekstu proučevanja demokratičnih prehodov v postsocialističnih deželah je še posebej izzivalna teza, da obstaja fundamentalna povezanost med obstojem interesnih skupin in preživetjem sistema demokratične vladavine.

Če poenostavimo, prinašajo lobiji v politiko dobre in slabe stvari. Slabe strani delovanja lobijev so predvsem dominacija ekonomsko in v pogledu drugih resursov močnejših družbenih skupin nad šibkejšimi ter korupcija. Dobre strani so v dejstvu, da interesne

¹⁶ Danica Fink-Hafner. 1995. Lobiranje: gradivo za seminar Uresničevanje demokracije v R S, na FDV. Ljubljana. Str. 7.

skupine/lobiji sproščajo svoje želje, argumente, informacije odločevalcem in s tem lahko pripomorejo tudi do kvalitetnejših odločitev.”¹⁷

2.1.4 SPLOŠNE IN PRIMERJALNE ZNAČILNOSTI VOLILNIH SISTEMOV

2.1.4.1 Splošne opombe

Volilni sistem¹⁸ lahko razumemo kot zbir vseh pravic in postopkov, ki se nanašajo na volilno pravico, določanje volilnih enot in volilnih organov, na kandidiranje in potrjevanje list kandidatov, glasovanje na voliščih, ugotavljanje volilnih izidov, razdelitev mandatov in varstvo volilne pravice. To je t. i. široko pojmovanje volilnega sistema. Volilni sistem v ožjem pomenu besede predstavlja le sisteme transformiranja glasov v predstavniške sedeže, torej le sistem razdelitve mandatov.

V grobem se volilni sistemi (*volilni sistemi v ožjem pomenu besede*) delijo na večinske in proporcionalne. Pri prvih gre za to, da kandidat, ki dobi največ glasov v določeni enoti, osvoji sedež v predstavniškem telesu, ostali kandidati ne. Na drugi strani je cilj proporcionalnih sistemov (*imenovanih tudi sistemi sorazmernega predstavništva*) vključitev vseh družbenih skupin v predstavniško telo in to z deležem, kot ga ta skupina predstavlja v družbi.

Ekstrema - čisti večinski in čisti proporcionalni sistem - sta prej izjema kot pravilo. Večina držav skuša prilagoditi sistem svoji organizaciji države in svojim potrebam, pri tem pa skuša doseči pozitivne učinke obeh sistemov. Tako večina avtorjev deli sisteme na večinske, proporcionalne in proporcionalne (PR) sisteme.

2.1.4.2 Nekatere značilnosti večinskega sistema

Večinske sisteme okvirno delimo na enokrožne in dvokrožne sisteme. Enokrožni večinski sistem (*first past the poste, winner take all*) se je prvič pojavil v Veliki Britaniji, trenutno pa je najpogostejše uporabljen volilni sistem v svetu. Poleg že omenjene Velike Britanije ga uporabljajo v ZDA, Kanadi, Indiji ter številnih afriških in južnoameriških državah. Pri tem sistemu je država razdeljena na enočlanske volilne enote. Zmaga enostavno tisti kandidat, ki osvoji največ glasov. Pri tem ni potrebno, da osvoji večino glasov vseh oseb, ki so glasovale, zato se sistem označuje tudi kot sistem relativne večine.

Dvokrožni sistem (*two-round, run-off, double ballot*) zagotavlja, da je izvoljen kandidat, ki ga v svoji volilni enoti podpira večina volivcev. Pri enokrožnem namreč teoretično lahko zmaga tudi kandidat, ki osvoji le dva glasova v primeru, da vsi ostali kandidati osvojijo le enega. Pri dvokrožnem večinskem sistemu se namreč v primeru, da nihče

¹⁷ Danica Fink-Hafner. 1995. Lobiranje: gradivo za seminar Uresničevanje demokracije v RS na FDV. Ljubljana: FDV. Str. 13-15.

¹⁸ Jurij Toplak. 2000. Volilni sistemi in oblikovanje volilnih enot, Ljubljana: Nova revija. Str.: 14-15.

izmed kandidatov ne osvoji večine v prvem krogu, v drugem pomerita prvouvrščena kandidata iz prvega kroga. Ta sistem se uporablja za volitve v parlament v več kot 30-tih državah in je tretji najpogostejši sistem na svetu (za enokrožnim večinskim sistemom in proporcionalnim sistemom na podlagi strankarskih list).

Tako v večini primerov zmagovalni kandidat osvoji absolutno večino glasov, od tega tudi ime »večinski sistem z absolutno večino«. Kljub temu lahko veliko volivcev glasuje proti obema kandidatom. V tem primeru je od zakonske formulacije odvisno, ali se zahteva večina vseh oseb, ki so glasovale, ali pa večina vseh veljavnih glasovnic. V Ukrajini so ob prvih demokratičnih volitvah uporabljali dvokrožni večinski sistem, ki je za zmago zahteval celo večino vseh volilnih upravičencev v volilni enoti. Zaradi nizke volilne udeležbe, je precej sedežev ukrajinskega parlamenta po volitvah ostalo nezasedenih.

Uporablja ga Francija in številne bivše francoske kolonije v Afriki (Mali, Togo, Kongo, Egipt itd.). Uporabljajo ga tudi Kuba, Haiti, Iran, Kiribati, itd. Od držav bivše Sovjetske zveze je bil uveden v Moldaviji, Ukrajini, Belorusiji, Kirgizistanu, Tadžikistanu in Uzbekistanu, uporabljajo ga tudi v Makedoniji in Monaku. Delno je v uporabi tudi v Albaniji, Litvi in na Madžarskem.

Poseben primer večinskega sistema so sistemi z veččlanskimi enotami. Gre praviloma za enokrožni volilni sistem, kjer ima volivec toliko glasov, kolikor bo v določeni enoti izvoljenih kandidatov. Če gre za petčlansko enoto, ima volivec torej pet glasov. Glavna slabost tega sistema je ogromna disproporcionalnost, saj močno favorizira najmočnejšo stranko. V primeru, da volivec odda vse svoje glasove kandidatom iste stranke (block vote), kar se v praksi tudi pogosto dogaja, lahko ena stranka celo osvoji vse sedeže.

Takšen primer so bile volitve v Mauritiusu leta 1982 in 1995, ko je dotedanja opozicija s 65 % osvojenih glasov osvojila 100 % parlamentarnih sedežev.' Ta sistem uporabljajo tudi v Palestini, Maldivih, Kuvajtu, Tajski, itd. Na Filipinih, v Jordaniji in Mongoliji so ga zaradi nesorazmernih rezultatov, ki jih je dajal, kmalu zamenjali. Po tem sistemu so volili tudi v nekaterih enotah Velike Britanije do leta 1945. Pogost je pri lokalnih volitvah, kjer je za manjše občine v uporabi tudi v Sloveniji. Volivec lahko glasuje za kandidate različnih strank, zato se sistem imenuje tudi sistem z odprtimi listami (v nasprotju s sistemom zaprtih list). Varianta tega sistema, po kateri bi se zagotovil vstop v zakonodajno telo tudi manjšinskim strankam, je sistem, po katerem ima volivec manjše število glasov, kot bo izvoljenih-kandidatov v volilni enoti (t. i. sistem omejenega glasovanja, limited vote system). Volivec ima v petčlanski enoti na primer štiri glasove.

Posebna varianta večinskega sistema v veččlanskih enotah je sistem, po katerem volivci glasujejo o strankah in ne o kandidatih (block vote system). Medtem ko imajo volivci pri prvem možnost glasovati tudi za kandidate različnih strank, po tem sistemu lahko glasujejo le za zaprto strankarsko listo. Ta sistem daje še manj sorazmerne rezultate kot prejšnji. Uporabljajo ga v Djibutiju in Libanonu. Delno po tem sistemu volijo v Singapur, Tuniziji, Ekvadoru in Senegalu.

Sistem alternativnega glasu (alternative vote) je razmeroma redek sistem, ki je v uporabi v Avstraliji in državi Naunl. Voli se v enočlanskih volilnih enotah Volivec vse kandidate označi po vrstnem redu, tako kot mu najbolj ustrezajo. Najljubšega kandidata označi z 1 in tako dalje.

2.1.4.3 Proporcionalni sistemi

Za razliko od večinskega izhaja proporcionalni (PR) sistem¹⁹ iz načela, da morajo dodeljeni predstaviški mandati procentualno ustrezati dobljenim glasovom na volitvah. V predstaviškem telesu naj bi bile zastopane vse politične skupine družbe in to v deležih, kot jih v družbi predstavljajo. Sistem naj bi zagotovil takšno sestavo parlamenta, da bi se v njej odražala politična struktura družbe kot v zrcalu. Čisti proporcionalni sistem ne pozna volilnih enot, saj ozemlje celotne države predstavlja eno volilno enoto (tako volijo na Nizozemskem in v Izraelu). Značilno za ta sistem je, da volivec ne odloča o posameznih kandidatih, ampak o strankarskih listah. Sistem je po svetu precej razširjen, uporabljajo ga skoraj vse države Zahodne Evrope. Sistemi se med seboj precej razlikujejo, predvsem po načinu transformiranja glasov v predstaviške sedeže. Za to se uporabljajo različne matematične formule, na primer Harejev, D'Hondtov, Imperialni sistem.

2.1.4.4 Polproporcionalni, manjšinski in kombinirani sistemi

Sem uvrščamo sisteme²⁰, ki jih ni mogoče uvrstiti v nobeno od že omenjenih skupin. Zaradi pomanjkljivosti obeh že omenjenih vrst sistemov poskušajo države najti kombinacijo, ki bi združila pozitivne lastnosti obeh, minimalizirala pa negativne. Ponekod to poskušajo s tehnično kombinacijo obeh pri načinu glasovanja - z dvojnimi glasovanjem, kjer se polovica predstaviškega telesa voli po večinskem, druga po proporcionalnem sistemu. Drugod poskušajo v proporcionalni sistem uvesti določene elemente večinskega, da bi dosegli pozitivne lastnosti obeh.

Sem bi lahko šteli tudi kumulirano glasovanje (*cumulative vote*), po katerem ima volivec toliko glasov, kot se v volilni enoti voli poslancev. Volivec se lahko sam odloči, ali jih bo razdelil med vse kandidate ali pa bo dodelil vse glasove enem. Manjšinski sistemi so tisti, ki že vnaprej zagotavljajo predstavištvo tudi poraženi stranki. Takšen sistem je že omenjeni sistem omejenega glasovanja. Sistem, ki že sam po sebi zagotavlja predstavištvo več strankam, je tudi t. i. sistem enega neprenosljivega glasu (*single non-transferable vote*). V tem sistemu ima v manjših veččlanskih enotah (navadno od 3 do 5 članov) volivec pravico voliti le enega kandidata. Izvoljenih pa je seveda več kandidatov. Ta sistem se uporablja na japonskem.

¹⁹ Jurij Toplak. 2000. Volilni sistemi in oblikovanje volilnih enot. Ljubljana : Nova revija. Str. 16-17.

²⁰ Jurij Toplak. 2000. Volilni sistemi in oblikovanje volilnih enot. Ljubljana: Nova revija. Str. 17.

2.1.5 ENAKA VOLILNA PRAVICA

Volilna pravica²¹ je ena temeljnih političnih pravic. Vsebuje pravico osebe, da lahko voli in da je lahko izvoljena (pasivna volilna pravica). Je hkrati individualna in kolektivna pravica, saj jo volivec lahko izvršuje le skupaj z drugimi volivci ob času in na način, ki je vnaprej predpisan in izveden. Med razvojem demokratične družbe so se razvila načela, za katera lahko rečemo, da so pogoj za demokratične volitve in tako tudi za moderno demokracijo. To so načelo splošne volilne pravice, načelo enake volilne pravice, načelo neposrednih volitev, načelo svobodnih volitev in načelo tajnosti glasovanja. Navadno so ta načela določena že v ustavah posameznih držav ter dodatno še v zakonodaji in ostalih predpisih. Splošna volilna pravica je pravica vsakega državljana, da voli in da je lahko izvoljen, ne glede na njegov spol, njegovo razredno, nacionalno, socialno ali drugo pripadnost. Le ljudje, ki so zaradi svoje mladosti ali poslovne nesposobnosti nezmožni voliti, so iz glasovanja lahko izključeni. Obstajajo tudi teorije, da bi volilna pravica morala biti razširjena na vse državljane in da naj bi jo za otroke uveljavljala njihova mati.

Načelo enake volilne pravice pomeni, da je glas vsakega državljana vreden enako, vsak državljan ima torej en glas. Enaka volilna pravica je izraz in potrditev ustavnega načela enakosti v pravicah in dolžnostih ter enakosti pred zakonom. Obstajata pa dve razlagi enake vrednosti oziroma enake teže glasu (povzeto po Virant, G. Demokracija in enakost volilne pravice, Pravna praksa, št. 10, 1996):

1. Enaka teža oziroma vrednost glasu lahko pomeni enako možnost vplivanja na volilni izid (*Erfolgschancen*rc, glej *M-D komentar*, k 38. členu, str. 52). Zahtevana je torej le številčna enakost glasov, enaka vnaprejšnja možnost za dejanski uspeh (vpliv glasu na delitev mandatov), ne pa tudi enako upoštevanje vseh glasov pri ugotavljanju izida volitev. Ta razlaga tolerira izgubo glasov, ki jo povzroča večinski volilni sistem. Prav tako tolerira vse »večinske modifikacije proporcionalnega volilnega sistema (*npr. delitev mandatov v plurinominalnih volilnih enotah, ki glede na število mandatov še ustrezajo teoretičnim kriterijem za proporcionalni sistem; prohibitivne klavzule ipd.*). Ne tolerira pa vnaprejšnje diskriminacije oziroma neenake možnosti volivcev oziroma njihovih glasov. V teoriji so kot kršitve enakosti volilne pravice navedeni primeri pluralnega votuma volilnih kurij.

Enaka teža oziroma vrednost glasu lahko pomeni tudi enak dejanski vpliv na volilni izid. Načelo enakosti volilne pravice zahteva enako obravnavanje in upoštevanje vsakega glasu pri ugotavljanju volilnega izida. Ta razlaga pa ne tolerira izgube (neupoštevanja) volilnih glasov, značilne za večinski volilni sistem. Tudi vsaka večinska modifikacija proporcionalnega volilnega sistema pomeni po tej razlagi kršitev načela enakosti volilne pravice.

Ta razlaga šteje za demokratičen le proporcionalni volilni sistem, in to v takšni obliki, ki v največji možni meri (ob upoštevanju neizogibnih tehničnih, matematičnih preprek zagotavlja preslikavo strukture volilnega telesa v predstavniško telo). Po tej razlagi je torej enakost volilne pravice v bistvu sinonim za proporcionalnost volilnega sistema. Vsaka tehnično izogibna izločitev manjšine iz postopka delitve mandatov, je po tej logiki v nasprotju z načeli demokracije. To pa postavlja pod vprašaj vsak volilni prag, zlasti

²¹ Jurij Toplak. 2000. Volilni sistemi in oblikovanje volilnih enot. Ljubljana: Nova revija. Str. 34-36.

večinski volilni sistem.

Obstajajo teorije, po katerih je celoten večinski volilni sistem neustaven, saj naj bi bil v nasprotju z načelom enake volilne pravice. Po tem razumevanju je ustaven le čisti proporcionalni sistem, saj naj ne bi bili vsi glasovi upoštevani enako v drugih sistemih. Vendar pa so, po drugi strani, tudi v večinskem sistemu upoštevani vsi glasovi, le da so nekateri izgubljeni. Do t. i. izgubljenih glasov (*wasted votes*) pride pri vseh sistemih, le da je ta izguba pri nekaterih sistemih (pri proporcionalnih) manjša kot pri drugih (večinskih). Čeprav je enaka volilna pravica zagotovljena v vseh demokratičnih državah, oblasti še vedno poskušajo najti način, da bi jo na določen način omejile. V zgodovini so znani primeri pluralnega votuma (nekateri volivci imajo več glasov kot drugi), volitve po kurijah (določenim družbenim skupinam pripada določeno število predstavniških mest) in pa večkratna volilna pravica (določene osebe lahko volijo v več volilnih enotah).

Enaka volilna pravica, kot rečeno, se nanaša tudi na pasivno volilno pravico. Ta ne pomeni, da ima določena oseba pravico biti izvoljena, vendar le, da ima pravico potegovati se za določeno voljeno funkcijo pod enakimi pogoji kot ostali. Krog oseb z aktivno volilno pravico je običajno širši od kroga oseb s pasivno volilno pravico. Sodišča v nekaterih državah ne nudijo enakega varstva pasivni in aktivni volilni pravici.

2.1.6 POMEN IN ZNAČILNOSTI VOLITEV

2.1.6.1 Volitve in politično predstavništvo²²

Sodobne demokracije temeljijo na načelu Ljudske suverenosti, po katerem je nosilec suverene oblasti v posamezni družbeno urejeni skupnosti lahko samo ljudstvo. Z načelom Ljudske suverenosti se izraža zamisel o tem, da vsa oblast v državi izhaja iz ljudstva in pripada ljudstvu, nosilci oblasti pa delujejo kot predstavniki ljudstva. Iz načela Ljudske suverenosti izhaja načelo demokratične države. Demokratična je tista državna ureditev, v kateri vsa oblast izhaja iz ljudstva in se izvaja v njegovem interesu. V demokraciji torej lahko vladajo le tisti, ki jih je izvolilo ljudstvo, kateremu so tudi odgovorni.

Znotraj načela demokratične države razlikujemo dva temeljna načina izvrševanja ljudske suverenosti: posredno in neposredno. Ljudstvo torej lahko uresničuje oblast tako, da samo neposredno izvršuje vse ali nekatere njene funkcije (neposredna demokracija) ali pa voli svoje predstavnike, preko katerih bo neposredno izvrševalo oblast (posredna demokracija oziroma politično predstavništvo).

Neposredna demokracija je v praksi dokaj redka, v veliki meri jo prakticirajo le nekatere države, zlasti Švica. Pogosto neposredno odločanje je povezano z velikimi organizacijskimi težavami in stroški. Na drugi strani je večina zadev, o katerih se odloča v državi, preveč zapletenih, da bi lahko o njih odločali volivci sami.

Zaradi tega prevladuje v svetu posredna demokracija, torej demokracija, pri kateri

²² Franc, Grad., (2004). Volitve in volilni sistemi, Ljubljana, str.:17, 18

sprejemajo temeljne odločitve osebe, ki jih ljudstvo izvoli v ta namen. To so predstavniki ljudstva, ki tvorijo predstavniško telo. Predstavniško telo torej sprejema odločitve v imenu ljudstva, ki ga njegove odločitve vežejo. Tako demokracijo imenujemo zato predstavniška demokracija; za razliko od neposredne demokracije, kjer sprejema odločitve ljudstvo neposredno. Razmerje med ljudstvom in njegovimi izvoljenimi predstavniki pa imenujemo politično predstavništvo. To temelji na mandatu (pooblastilu), ki ga ljudstvo z izvolitvijo podeli svojim predstavnikom v predstavniškem telesu.

Volitve so v sodobnem pojmovanju demokracije eden najpomembnejših izrazov ljudske suverenosti in nujni pogoj za demokratično oblikovanje najpomembnejših državnih organov, zlasti predstavniškega telesa. Demokratične volitve so zato tudi nujni pogoj za vzpostavitev in ohranitev sodobne pravne države. Volitve omogočajo volivcem neposreden vpliv na sestavo parlamenta, s tem pa tudi posreden vpliv na odločitve, ki jih ta sprejema. Volivci z volitvami podelijo članom parlamenta mandat, pooblastilo za to, da o najpomembnejših družbenih vprašanjih odločajo v njihovem imenu. Zato volitve dajejo predstavniškemu telesu legitimnost za izvajanje oblasti. Volitve torej dajejo vladajočim temelj oziroma naslov za izvajanje oblasti.

Z izvolitvijo dobijo predstavniki ljudstva v parlamentu pooblastilo za sprejemanje odločitev. To pooblastilo se imenuje poslanski mandat. Njegova vsebina je ureditev razmerja med volivci in njihovimi predstavniki v parlamentu. Gre predvsem za vprašanje, ali je poslanec vezan na stališča in navodila svojih volivcev, ali pa ga ta navodila ne zavezujejo in je v celoti neodvisen od kakršnih koli smernic in napotkov. Glede na pravno naravo mandata sta poznani predvsem dve vrsti mandata članov predstavniških teles: imperativni in reprezentativni mandat.

Imperativni ali vezani mandat pomeni, da je izvoljeni predstavnik v parlamentu samo pooblaščen zastopnik volilnega telesa. V celoti se mora ravnati po navodilih tega telesa. Za svoje delo je odgovoren volivcem, ki imajo pravico nadzorovanja njegovega dela in ne nazadnje pravico odpoklica, če niso zadovoljni.

Reprezentativni mandat pa pomeni, da izvoljeni člani predstavniškega telesa ne predstavljajo posameznih volivcev, ki so jih izvolili, niti volilne enote, v kateri so bili izvoljeni, pač pa ljudstvo kot celoto. Zato ne odgovarjajo volivcem za svoje delo in jih volivci tudi ne morejo odpoklicati. Reprezentativni mandat poslancu omogoča, da ravna v skladu s svojo vestjo in prepričanjem. Tako je pravno neodvisen od političnih strank in drugih zunajparlamentarnih formalnih in neformalnih združenj in posameznikov. Politične stranke v praksi nadzorujejo in usmerjajo delo poslancev, zato poslanci niso več vezani na volivce (kot pri imperativnem mandatu), vendar niso dejansko neodvisni (kakor bi morali biti z reprezentativnim mandatom).

2.1.6.2 Volitve in volilno telo²³

Volitve so lahko dobile svoj sedanjí pomen šele z uveljavitvijo sodobnega parlamenta kot predstavniškega telesa. Na drugi strani se je tudi parlament lahko uveljavil kot predstavniško telo šele, ko je dobil široko volilno osnovo, se pravi, ko se je volilna pravica razširila iz ozkega sloja na vse odrasle državljane.

²³ Franc Grad. 2004. Volitve in volilni sistemi. Ljubljana. Str.18-19.

Z demokracijo so neločljivo povezane politične pravice posameznika. Politične pravice državljanov se uresničujejo v demokraciji, po drugi strani pa ni mogoče uresničiti demokracije brez politične svobode posameznika, ki mu omogoča politično delovanje. Med političnimi pravicami posameznika je nedvomno ena najpomembnejših volilna pravica, ker omogoča organizirani in institucionalizirani vpliv posameznika na vzpostavitev in delovanje temeljnih državnih organov.

Vprašanje, ali ima volivec na volitvah možnost izbirati med različnimi osebami oziroma med različnimi političnimi pogledi (ki so utelešeni predvsem v političnih strankah), je odločilno za razlikovanje med kompetitivnimi in nekompetitivnimi volitvami. Nekompetitivne volitve so lahko posledica normativne ureditve, mogoče pa so tudi v normativni ureditvi, ki formalno dopušča kompetitivne volitve, vendar so dejansko onemogočene zaradi političnih odnosov v državi.

Pogosto se iz podobnih razlogov razlikujejo svobodne oziroma nesvobodne volitve. Značilno za prvi tip volitev je enakopravno tekmovanje različnih oseb oziroma političnih strank na volitvah ter svobodna izbira volivca med njimi. Za drugi tip je značilno ravno nasprotno: privilegiran položaj ene ali nekaj strank, celo ene same stranke, kar že samo po sebi onemogoča svobodno izbiro volivcev. Če hočemo govoriti o svobodnih volitvah, moramo upoštevati še druge družbene pogoje. Mackenzie navaja med temeljnimi pogoji neodvisno sodstvo, ki razlaga volilne predpise, pošteno nestrankarsko državno upravo, ki vodi volitve. Navaja tudi razvit sistem političnih strank, ki so tako dobro organizirane, da so sposobne volivcem predstaviti svoje politične poglede. Prav tako navaja vnaprej znana pravila igre pri volitvah, ki omejujejo boj za oblast in jih družba splošno sprejema. Gre torej za pravne in politične dejavnike znotraj in izven samih volitev, ki pa odločilno vplivajo na samo naravo volitev.

2.1.6.3 Volitve in predstavniško telo²⁴

V sodobnih demokracijah se neposredno voli predstavniško telo, redkeje tudi šef države. Zato so - tako s teoretičnega kot tudi s praktičnega vidika - najpomembnejše volitve predstavniškega telesa. Predstavniško telo je kolegijski (zborni) organ, ki predstavlja ljudi v neki skupnosti (državi, lokalni skupnosti) in je praviloma voljen. Tako telo včasih predstavlja le del take skupnosti (stanove, interesne skupine in podobno), vendar najpogosteje predstavlja vse člane skupnosti in se zato imenuje tudi splošno predstavniško telo.

Na državni ravni navadno uporabljamo izraz predstavniško telo za tisti državni organ, ki predstavlja ljudstvo kot celoto in sprejema najpomembnejše odločitve državne oblasti. Gre torej za organ, ki je oblikovan tako, da predstavlja državljanke. V njem je utelešena volja ljudstva kot suverena. Ta organ praviloma opravlja zakonodajno funkcijo kot svojo najpomembnejšo funkcijo, zato imenuje tudi zakonodajno telo.

V ustavnih ureditvah po svetu sta znana tako enodomno kot tudi dvodomno predstavniško telo, redko večdomni parlament. V zahodnih demokracijah je pogost dvodomni parlament (v glavnem ga nimajo manjše države) za novejšje države je bolj značilen enodomni sistem. Razlogi za dvodomnost so različni, zato ni mogoče iz njih izluščiti

²⁴ Franc Grad. 2004. Volitve in volilni sistemi. Ljubljana. Str.20-21.

splošno veljavnega pravila. To velja v celoti za unitarno državo, kateri v enaki meri ustreza prvi ali drugi tip parlamenta. Pač pa je v naravi zvezne države, da ima dvodomni parlament. V federaciji namreč prvi dom predstavlja državljane celotne zvezne države ne glede na federalno enoto, drugi dom pa federalne enote. Tudi v unitarni državi vedno velja pravilo, da prvi dom predstavlja vse ljudstvo (splošno predstavniško telo), drugi dom pa navadno različne posebne družbene interese.

Prvi dom parlamenta se šteje za predstavnika vsega ljudstva, zato je v sodobnih demokracijah voljen neposredno, na podlagi splošne in enake volilne pravice. Tudi drugi dom se v sodobnih demokracijah praviloma oblikuje z volitvami. Vendar pri drugem domu volilno načelo ni tako dosledno kot pri prvem. Lordska zbornica v Veliki Britaniji se še sedaj tradicionalno oblikuje brez volitev, delno pa se brez volitev oblikujejo tudi drugi sodobni primeri drugega doma, čeprav je ta način v glavnem že opuščen. Ti načini so različni. Pretežni del Lordske zbornice so sestavljali člani po svojem (večinoma dednem) položaju, druge pa lahko v tak položaj povzdigne kralj. Naslednji primer neizvoljenega drugega doma je Senat Kanade, ki ga imenuje vlada (formalno sicer generalni guverner) in naj bi zastopal interese federalnih enot Kanade. Ponekod se drugi dom praviloma oblikuje z volitvami, del članov pa tudi na druge načine. Italijanski senat se praviloma oblikuje z volitvami, vendar pa so dosmrtni senatorji bivši predsedniki republike, pet članov pa lahko imenuje predsednik izmed zaslužnih državljanov. Opuščanje nevolilnega oblikovanja drugega doma je povezano s sodobnim pojmovanjem predstavniške demokracije, po katerem lahko odloča v imenu ljudstva le telo, ki predstavlja ljudstvo, ki je torej izvoljeno. Neizvoljeno telo ne more imeti take avtoritete kot izvoljeno telo.

2.1.6.4 Volitve in delovanje državne oblasti²⁵

Volitve so neločljiv del predstavniške demokracije tudi zato, ker temelji mandat predstavniškega telesa po tradicionalni opredelitvi na izraženi volji (pristanku) večine volivcev. Njim je predstavniško telo tudi odgovorno. Volja volivcev se izraža preko volitev kot dejanja, s katerim volivci dodelijo pooblastilo izvoljenim predstavnikom, ki naj v njihovem imenu uresničujejo funkcijo oblasti. Volitve dajejo članom predstavniškega telesa s pravnega vidika legalnost in legitimnost pri izvajanju oblasti nad državljani. Volitve so s političnega vidika aktivno sodelovanje ljudstva pri oblasti, pravzaprav so edina priložnost, ko ima ljudstvo oblast v predstavniškem sistemu. Volitve so temeljna in edina vez med predstavniškim telesom in volivci oziroma edini instrument, s katerim državljani vplivajo na državno politiko oziroma na politične odločitve (razen referendumov in drugih oblik neposredne demokracije - če se uporabljajo). V političnem življenju sodobne demokracije so volitve edini (legitimni) način, s katerim je mogoče priti na oblast za določeno mandatno dobo. Volitve so v buržoaznih demokracijah postale osrednji politični dogodek. Okoli njega se odvija boj za oblast, pri čemer igrajo daleč najpomembnejšo vlogo politične stranke.

Volitve imajo v političnem življenju sodobnih držav osrednjo vlogo. Nekateri teoretiki dokazujejo, da so volitve bistveni element politične ureditve in da je od njih odvisna kakovost oziroma demokratičnost politične ureditve. Po liberalnem pojmovanju demokracije ni brez volitev, na katerih ne tekmujejo različne politične sile. Samo oblast,

²⁵ Franc Grad. 2004. Volitve in volilni sistemi. Ljubljana. Str.22-24

pridobljena na takšnih volitvah, se šteje za legitimno in demokratično...

V zadnjem času je vse bolj očitno neskladje med položajem političnega predstavništva in volitev v sodobni meščanski demokraciji in pričakovanji liberalne politične teorije. Kljub nesporno velikemu pomenu volitev v sodobni državi je precej upadel dejanski vpliv volitev na politično življenje. Še zlasti to velja za vpliv volivcev na delovanje oblasti. Temeljni pomen volitev je oblikovanje predstavniškega telesa, ki je precej izgubilo na svojem pomenu. Dejanska oblast predstavniškega telesa je okrnjena zlasti zaradi povečanja moči izvršne oblasti in državne uprave. *Svoj delež* pri zmanjševanju vloge parlamenta imajo tudi vse pogostejše različne oblike zunaj parlamentarnega odločanja (interesne skupine, lobiji, itd.). Empirična raziskovanja, kljub splošni in enaki volilni pravici kažejo, da na politične odločitve dejansko vpliva samo manjšina prebivalstva, večina pa se za to ne zanima ali pa je ravnodušna.

Naslednji pomembni razlog upadanja pomena političnega predstavništva in volitev je nastanek in delovanje sodobnih političnih strank, ki so se postavile med volilno in predstavniško telo in s tem močno zmanjšale vlogo volivcev. Pokazalo se je, da je delovanje strank tako pri volitvah kot tudi v parlamentu nujno, saj brez njih ni mogoče izpeljati volitev in zagotoviti normalnega dela v parlamentu.

Volitve so v veliki meri izgubile na pomenu, ki bi ga morale imeti v sodobni demokraciji, tudi zaradi spremenjenega položaja volivca v sodobnem svetu. Če naj bi s pomočjo volitev ljudstvo izrazilo *svojo* suverenost, bi moral biti vsak posamezen volivec suveren pri oblikovanju in izražanju svoje volje. Mnogi sodobni teoretiki ugotavljajo, da ob vplivanju na državljana, zlasti z množičnimi občili, volivec nima svoje politične volje. Volivec ni več neodvisen, ampak je zgolj gledalec in potrošnik politike, ne pa njen udeleženc. Volilna propaganda tako vpliva na volivca, da je ta kljub pravni neodvisnosti dejansko popolnoma odvisen od nje. Zaradi tega v večini sodobnih demokratičnih držav določajo pravila za strankarsko uporabo javnih občil v času volitev, kar naj bi, ne glede na finančne možnosti, zagotavljalo čim bolj enakopravne možnosti vseh strank.

2.1.7 TEMELJNE ZNAČILNOSTI VOLILNEGA SISTEMA

2.1.7.1 Pojem in temeljne prvine²⁶

Opredelitve volilnega sistema so dokaj različne. Vsebinsko ga je mogoče opisati kot skupek pravno urejenih volilnih načel in sredstev za njihovo uresničevanje. S pravnega vidika bi lahko volilni sistem opredelili tudi kot vsoto vseh pravic in obveznosti ter ukrepov in postopkov, določenih z volilnimi predpisi neke države. Volilni sistem je mogoče znotraj tega podrobneje opredeliti kot predpise o volilni pravici in o načinu volitev.

Volilni sistem obsega predpise o volilni pravici, organizaciji volitev, postopku in tehniki volitev, o razdelitvi mandatov. Najpomembnejši element volilnega sistema je volilna pravica, ki je ena temeljnih političnih pravic. Opredelitev to pravice določa značaj volilnega sistema in tudi političnega sistema v posamezni državi. Predpisi o volilni pravici določajo krog oseb, ki imajo pravico voliti v predstavniška telesa in krog oseb,

²⁶ Franc Grad. 2004. Volitve in volilni sistemi. Ljubljana: Uradni list RS. Str. 31-32.

ki imajo pravico, da so izvoljene za člane teh teles. Kot ena temeljnih političnih pravic državljana je v sodobnih ustavnih ureditvah volilna pravica praviloma določena že v ustavi.

Pomembna sestavina volilnega sistema je tudi varstvo volilne pravice, kar omogoča volivcem njeno svobodno in nemoteno izvrševanje, pomembna pa je tudi za zakonitost volitev nasploh. Vsebino volilnega sistema določajo volilna načela, predvsem splošna, enaka in neposredna volilna pravica in tajnost glasovanja. Volilna načela določajo obseg in pomen volilne pravice ter položaj človeka v političnem sistemu posamezne države in družbe. Načela volilnega sistema so sredstvo in pogoj za uresničevanje volilne pravice, kakor tudi drugih političnih pravic državljana. S političnega vidika so volilna načela pravzaprav nekakšna "politična tehnika", s katero se oblikujejo, zagotavljajo in uresničujejo oziroma negirajo in omejujejo volilne pravice človeka in državljana. Dejanski volilni sistem je odvisen od uresničevanja volilnih načel v praksi. O volilnem sistemu se navadno govori, kadar se misli na volitve državnih organov, znotraj tega pa še posebej na volitve predstavniškega telesa. V sodobni demokratični državi so volitve način legitimnega dajanja pooblastil tudi za opravljanje drugih funkcij in ne samo državnih. Tako se volijo organi lokalnih skupnosti, organi javnih samoupravnih subjektov, volijo pa se lahko tudi organi podjetij in drugih zasebnih pravnih oseb.

2.1.7.2 Volilni sistem in volilno pravo²⁷

Za preučevanje volitev kot političnega procesa so pomembni zlasti izsledki politološke znanosti, ki se ukvarja z idejnimi izvori volitev ter z uresničevanjem volilnega sistema v družbeni praksi. Volitve so zaradi svojega pomena za vzpostavitev in delovanje državne oblasti pravno urejene.

Pravni viri volilnega sistema so predpisi, ki urejajo vprašanja o volitvah. Gre zlasti za vprašanja o volilni pravici in načinu oblikovanja temeljnih državnih organov, predvsem predstavniškega telesa. V volilnem sistemu so izraženi in potrjeni temeljni politični odnosi in politična oblika družbe, zato večina ustav ureja temelje volilnega sistema.

Vsebinsko gledano je najpomembnejši vir volilnega prava zakon, ki običajno ureja vsa bistvena vprašanja volitev; od načina razdelitve mandatov do volilne procedure, organizacije volitev in volilne tehnike. Zakone, ki urejajo volilni sistem, imenujemo običajno volilni zakoni, skupino teh zakonov pa volilna zakonodaja. Nekatera podrobnejša vprašanja so navadno urejena tudi v podzakonskih aktih vlade oziroma ministrstev, zlasti notranjega ministrstva. Pomemben pravni vir so tudi sodne odločbe.

2.1.7.3 Pojem in pomen volilne pravice²⁸

Z vidika posameznika se volilni način oblikovanja temeljnih državnih organov kaže v njegovi pravici, da sodeluje pri tem dejanju tako, da v predpisani obliki in na predpisani način izraža svojo voljo glede tega, kdo naj ga zastopa in v njegovem imenu

²⁷ Franc Grad. 2004. Volitve in volilni sistemi. Ljubljana: Uradni list RS. Str.33.

²⁸ Franc Grad. 2004. Volitve in volilni sistemi. Ljubljana. Uradni list RS. Str.37.

sprejema temeljne družbene odločitve. Ta pravica se imenuje volilna pravica in je ena najpomembnejših političnih pravic. Kot taka je bila uvrščena med temeljne pravice posameznika oziroma državljana v prvih ustavnih dokumentih, ki so uveljavili sodobno gledanje na človekove pravice in svoboščine.

2.1.8 SPLOŠNA VOLILNA PRAVICA ²⁹

2.1.8.1 Pojem in vsebina

Splošna volilna pravica je pravica vsakega državljana, da voli ne glede na razredno, narodnostno, rasno, ekonomsko ali drugo pripadnost. V skladu z načeloma splošne volilne pravice so izključeni oziroma začasno omejeni pri izvrševanju to pravice le tisti, ki zaradi duševne bolezni ali mladosti ne morejo glasovati.

Volilna pravica obsega pravico voliti (aktivna volilna pravica) in pravico biti izvoljen (pasivna volilna pravica). Vprašanja v zvezi z načelom splošne volilne pravice se nanašajo tako na aktivno kot pasivno pravico. Splošna volilna pravica pomeni, da ima vsak državljan pravico voliti in biti izvoljen. Za pasivno volilno pravico praviloma ne bi smeli biti predpisani strožji ali drugačni pogoji, čeprav večina volilnih sistemov pozna določene razlike med aktivno in pasivno volilno pravico. Za pasivno volilno pravico so namreč večkrat predpisani posebni ali strožji pogoji kot na primer višja starost, izobrazba, določen čas bivanja v državi in podobno. V takem primeru ima seveda pasivno volilno pravico samo del tistih državljanov, ki imajo sicer aktivno volilno pravico. Te pogoje navadno opravičujejo z interesom družbe, da postanejo člani predstavniških teles sposobni in zreli ljudje.

Pri volitvah državnih organov povsod velja načelo, da ima volilno pravico samo državljan, ne pa tujec - ne glede na to, ali in kako dolgo živi v državi. Razlog je v tem, da je državljanstvo posebna vez med državo in državljanom, z določenimi dolžnostmi in obveznostmi na obeh straneh, ki za tujce ne veljajo. Splošno volilno pravico nima določen krog oseb zaradi osebne nesposobnosti ali neprimernosti. Od izvrševanja volilne pravice so izključene duševno bolne osebe in druge osebe, ki nimajo poslovne sposobnosti, bodisi da je sploh niso pridobile bodisi da jim je bila odvzeta. Poleg tega so izključene tudi osebe na prestajanju kazni, včasih tudi osebe, obsojene zaradi določenih deliktov oziroma na določeno kazen, ali osebe, ki so storile določene volilne prestopke. Praviloma taka izključitev ne pomeni trajnega odvzema volilne pravice, ampak le začasno prepoved njenega izvrševanja.

Splošna volilna pravica je bila v širšem obsegu uvedena šele po prvi svetovni vojni, čeprav je najprej veljala samo za moške. Dolgo ženske niso imele volilne pravice. Ženska volilna pravica je bila splošno uvedena šele v drugi polovici 20. stoletja, čeprav ženske še sedaj nimajo volilne pravice. Čeprav je bila v Evropi po drugi svetovni vojni uvedena skoraj v vseh državah, jo je Švica (ki je splošno volilno pravico uvedla za moške že leta 1848), uvedla šele leta 1971.

Včasih je veljal tudi visok starostni cenzus, ki je iz volilnega telesa izključeval

²⁹ Franc Grad. 2004. Volitve in volilni sistemi. Ljubljana: Uradni list RS. Str.38-42.

precejšnje število državljanov. Po drugi svetovni vojni je bila zaradi naraščanja politične pomembnosti mladine to omejitev večinoma odpravljena tako, da so državljani dobili volilno pravico s polnoletnostjo. Poseben primer omejitve volilne pravice je pomenila izključitev vojakov, ki so večinoma že dobili volilno pravico.

2.1.8.2 *Neizvoljivost in nezdružljivost funkcij*

Za pasivno volilno pravico sta zanimivi vprašanji neizvoljivosti (inelegibilnosti) in nezdružljivosti (inkompatibilnosti) državnih funkcij. Neizvoljivost v širšem pomeni pomanjkanje pasivne volilne pravice, torej običajnih pogojev, ki so določeni za doseganje pasivne volilne pravice, kot so državljanstvo, določena starost, poslovna sposobnost. V ožjem pomenu pomeni neizvoljivost nemožnost izvajanja pasivne volilne pravice tistim osebam, ki opravljajo določeno javno funkcijo, ki bi lahko nosilcu funkcije v kandidacijskem postopku omogočila večji vpliv na volilno telo kot drugim kandidatom ali bi ga lahko podredile določenemu vplivu. Za take javne funkcije se štejejo običajno sodniki, državni tožilci in drugi. Neizvoljivost onemogoča osebi, na katero se nanaša, že samo kandidiranje na volitvah. Kadar je taka oseba vendarle pomotoma izvoljena, se ji običajno mandat odvzame.

V skladu s tradicijo angleškega parlamentarizma velja, da člani vlade morajo biti poslanci (front benchers), medtem ko se v evropski inačici parlamentarnega sistema tako pravilo ni uveljavilo ali pa se je uveljavilo le delno.

Nekatere državne funkcije torej po *svoji* naravi niso združljive s funkcijo poslanca. Ponekod je urejeno tako, da nosilci določene funkcije sploh nimajo pravice kandidirati za poslanca. Če to vendarle želijo, morajo prej odstopiti s funkcije. V takem primeru gre pravzaprav za neizvoljivost. Drugod lahko funkcionarji kandidirajo za poslansko funkcijo, vendar morajo ob izvolitvi odstopiti. Najblažji je način, ko poslanec ni treba odstopiti s prejšnje funkcije, ampak ta samo miruje. Vrnejo se nanjo po preteku poslanskega mandata.

Nezdružljivost se torej od neizvoljivosti razlikuje po tem, da ne preprečuje kandidiranja za funkcijo poslanca. Pri obeh omejitvah ne moremo govoriti o omejitvi pasivne volilne pravice, saj ne gre za izključitev določenih kategorij državljanov glede na njihove osebne lastnosti, temveč za izključitev hkratnega opravljanja določenih funkcij.

2.1.8.3 *Enaka volilna pravica*³⁰

Enaka volilna pravica se nanaša na aktivno volilno pravico in pomeni, da ima glas vsakega volivca enako vrednost. Pomeni tudi, da ima pri volitvah v isto predstavniško telo vsak volivec samo en glas in da njegov glas nima nobene prednosti pred glasovi drugih volivcev. Formalno gledano je sicer možna enaka volilna pravica, čeprav ni splošne volilne pravice in tudi nasprotno. Vsebinskem pogledu o enaki volilni pravici ne moremo govoriti, če ni obenem tudi splošna. Enaka volilna pravica je izraz in potrditev ustavnega načela o enakosti pravic in dolžnosti ter o enakosti pred zakonom.

³⁰ Franc Grad. 2004. Volitve in volilni sistemi. Ljubljana: Uradni list RS. Str.42-43.

Nasprotje enake volilne pravice je pluralni votum (večkratna volilna pravica), ki pomeni, da imajo določene osebe (bolj premožni, bolj izobraženi in podobno) več glasov. Neenaka volilna pravica je bila večkrat odgovor na uvedbo splošne volilne pravice, ker so hoteli s tem popraviti učinke dejstva, da so dobili volilno pravico tudi revnejši in neuki ljudje.

Poseben primer neenake volilne pravice je mnogokratna volilna pravica, ko ista oseba voli v več volilnih enotah. Taka volilna pravica je bila do leta 1948 uveljavljena v Veliki Britaniji. Volivec je imel poleg splošne volilne pravice, ki jo je uveljavljal v *svoji* volilni enoti, volilno pravico tudi v volilni enoti, v kateri je imel premoženje določene vrednosti.

Sedaj je v glavnem povsod uveljavljeno načelo enake volilne pravice. Kljub formalni enakosti pa prihaja do bolj ali manj prikritih kršitev načela enakosti. Tipičen primer izigravanja tega načela je uporaba tako imenovane "volilne geometrije", kar pomeni namerno oblikovanje velikosti ali oblike (gerryman dering) volilnih enot tako, da volilni rezultati ne ustrezajo številu, dejanski volji in razpoloženju volivcev. Na ta način lahko dejansko manjše število volivcev voli večje število predstavnikov, s čimer se zmanjšuje vrednost glasov opozicije. Enaka volilna pravica je nadalje kršena, če volilne enote niso tako oblikovane, da voli enega predstavnika enako število volivcev. Poseben način (nesicer formalne) kršitve enake volilne pravice je uporaba večinskega volilnega sistema, saj vplivajo na izvolitev samo glasovi, ki so bili oddani za zmagovitega kandidata, medtem ko glasovi ostalih volivcev niso upoštevani. Pri tem gre to za vsebinsko, a ne pravno oceno.

2.1.8.4 Posredne in neposredne volitve³¹

Volitve so lahko neposredne ali posredne. Lahko sta kombinirana oba načina volitev. Glede na to lahko ločimo neposredno in posredno volilno pravico. Volitve so neposredne, če volivci sami (brez posrednika) glasujejo za člane predstavniškega telesa, posredne pa, če volivci izberejo samo delegate, ki potem izvolijo člane predstavniškega telesa. Pri posrednih volitvah lahko volivci posebej za volitve izberejo posebne elektorje ali posebno volilno telo (kolegij), ki potem izvoli člane predstavniškega telesa. Lahko pa volilno funkcijo opravlja tudi telo, ki je sicer oblikovano za druge namere. Posredne volitve so lahko eno ali celo večstopenjske. Pri neposrednih volitvah so volilno telo vsi državljani, ki imajo volilno pravico, pri posrednih pa le tisti, ki so člani tako ali drugače oblikovanega ožjega volilnega kolegija. Posredne volitve so navadno, bolj kot neposredne, podvržene vplivu interesnih skupin. Močnejši vpliv interesnih skupin na volitve so razlog, da so posredne volitve primernejše za oblikovanje drugega doma, ki predstavlja različne interesne skupine in ne celotno ljudstvo. Posredne volitve v tem primeru navadno tudi vzpostavijo tesnejše stike med pripadniki interesne skupine in njihovimi zastopniki.

³¹ Franc Grad. 2004. Volitve in volilni sistemi. Ljubljana. Str. 46-47.

2.2 EMPIRIČNI DEL

2.2.1 Volivci o volilni pravici kot participativnem argumentu

Tako kot sva v uvodu te raziskovalne naloge zapisali, je načrt dela predvideval vzorec cca 1.500 volivcev. Anketiranje je izredno zahtevno delo, kajti ljudje niso pripravljeni žrtvovati svojega časa za takšna in podobna opravila. Kljub temu nama je uspelo pridobiti 1.024 volivcev, kar je v zadostni meri in povsem visoko indikativni vzorec, ki ga lahko štejemo kot reprezentativnega. Strukturo raziskovalnega vzorca kaže tabela 1.

SPOLNA IN STAROSTNA STRUKTURA ANKETIRANCEV: oktober – december 2005									
moški		ženske		skupaj		moški		ženske	
st.	%		%	st.	%	do 35 let	nad 35 let	do 35 let	nad 35 let
516	50,4	508	49,6	1024	100	310	60,1	316	62,2

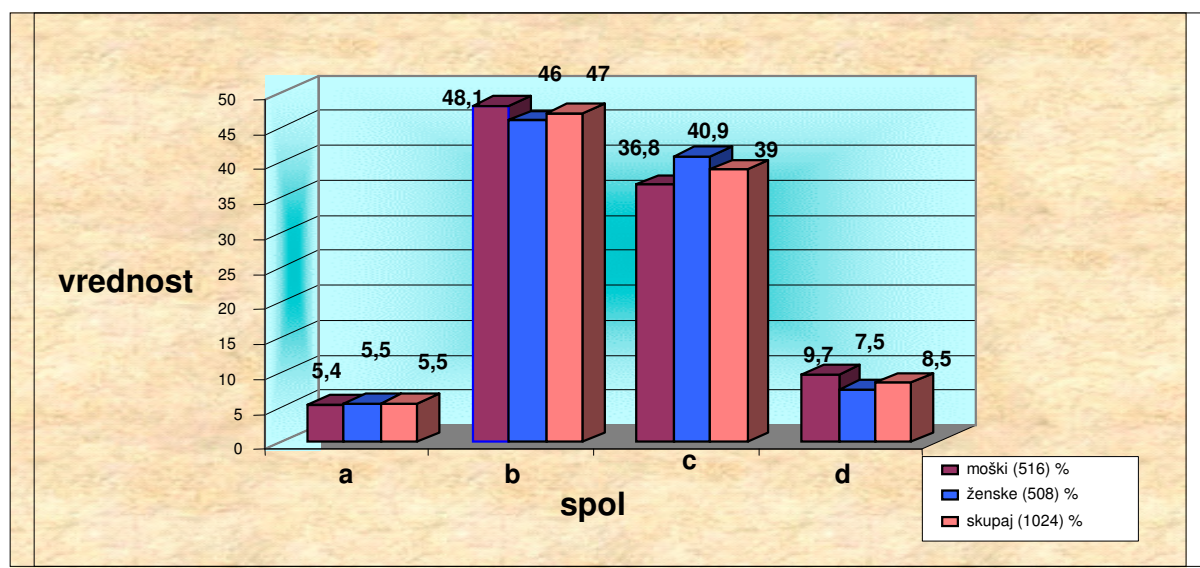
Tabela št. 1

Kot kažejo rezultati raziskav javnega mnenja (glej tabelo št. 2) je za 94,6. odstotkov vprašanih volilna pravica pomembna oziroma izredno pomembna ali najpomembnejša za vključevanje človeka v procese družbenih dogajanj. Ogromna večina vprašanih je imela v mislih predvsem aktivno volilno pravico, kajti ta je bila bolj izpostavljena v vprašalniku. V pogledih na pomen volilne pravice za človeka, med ženskami in moškimi, ni nobenih razlik. To pomeni, da ženske in moški volilno pravico kot sredstvo politične participacije pri odločanju o javnih zadevah, doživljajo na enak način, kar kaže na vsebinsko enakopravnost spolov v političnem življenju.

1. Kako pomembna je volilna pravica za vključevanje človeka v družbo?					12. Ste prepričani, da z volitvami lahko o čem odločite ali kaj spremenite?				
	moški		ženske			moški		ženske	
	št.	%	št.	%		št.	%	št.	%
Nepomembna	28	5,4	28	5,5	Da, popolnoma	218	42,2	234	46,1
Pomembna	248	48,1	234	46,0	Ne verjamem	114	22,1	114	22,4
Zelo pomemb.	190	36,8	208	40,9	Se ne da sprem.	184	35,7	160	31,5
Najpomembn.	50	9,7	38	7,5	Skupaj	516	100	508	100

Tabeli št. 2 in 3

Volilna pravica je torej nadvse pomemben participativni argument, toda samo relativna večina vprašanih, kar je 46,1 odstotka je prepričanih (glej tabelo 2 in graf 1), da se z volitvami lahko kaj spremeni. V teh rezultatih lahko vidimo sporočilo volivcev, da je potrebno še kaj dodatnega storiti na področju volilne logistike (*volilni sistem, volilni okraji, volilne tehnike, kandidiranje, itd*), da bi volilna pravica bila še bolj učinkovita. Domnevama, da je tako opredeljeno stališče volivcev hkrati sporočilo, naslovljeno tistim, ki se kakor koli ukvarjajo z organizacijo in izvedbo volitev. Skratka na »problemu« učinkovitosti volilne pravice je potrebno še kaj postoriti, da bi se razdalja od upravljanja z volilno pravico do njene individualne uporabe zmanjšala.

Graf 1

Kot kaže graf 1, skoraj ni razlike v mnenjih med volivci, pri vprašanju pomembnosti volilne pravice za vključevanje ljudi v procese odločanja o oblikovanju najpomembnejših organov oblasti. Tako ženske kot moški so prepričani, da je volilna pravica najpomembnejša politična pravica. Glede na dobljeni pesimizem, ki se kaže v tem, da volivci večinoma dvomijo ali pa ne verjamejo, da se z volitvami lahko kaj bistveno spremeni, je ženski del volilnega telesa nekoliko bolj optimističen.

2. Pri katerih odločitvah je volilna pravica, po vašem mnenju, najbolj smiselna in učinkovita?										
	1		2		3		4		5	
	Ž%	M%	Ž%	M%	Ž%	M%	Ž%	M%	Ž%	M%
1	5,9	7	10,6	10	27,6	25,6	26,8	29,5	29,1	27,9
2	0,4	5	4,3	7,5	12,2	14,7	25,6	24,4	57,5	48,4
3	0,8	4,7	2	3,9	18,9	17,4	28,3	29,8	50	44,2
4	7	10,9	19,3	16,3	33,5	34,5	21,7	22,1	18,5	16,3
5	9,4	10,5	12,2	14,3	31,1	29,8	25,6	24	21,7	21,4
6	11	22,1	22	26,7	36,2	32,9	20,2	14,8	10,6	3,5
7	4,3	8,9	12,6	15,5	23,6	25,6	28,3	20	31,1	31
8	5,1	8,9	15	17,1	22,8	22	25,6	21	31,5	31
9	6,7	21,3	13	22	20,2	14,7	29	11	31,1	31

Tabela 4

1	Pri izvolitvi poslanca v državni zbor Republike Slovenije.
2	Pri izvolitvi predsednika (<i>države</i>) Republike Slovenije.
3	Pri izvolitvi župana na lokalnih volitvah.
4	Pri izvolitvi člana občinskega sveta na lokalnih volitvah.
5	Pri izvolitvi evropskega poslanca v Sloveniji.
6	Pri izvolitvi kandidata (elektorja) za državni svet.
7	Pri izvolitvi člana sveta delavcev v podjetju.
8	Pri izvolitvi sindikalnega zaupnika v sindikalnem članstvu.
9	Pri odločanju na referendumu, tako na lokalni kakor tudi na državni ravni.

Legenda tabele 3

Po mnenju volivcev, je volilna pravica najbolj pomembna pri izvolitvi predsednika države in nato župana. Šele za njima po pomembnosti uporabe volilne pravice sledi izvolitev poslancev v državni zbor in članov občinskih svetov. To so najpogostejša volilna opravila, katerih se volivci najpogosteje udeležujejo. Za bolj podrobne rezultate glej tabelo 3.

Povprečje izkoriščenosti volilne pravice na državni ravni ³²					
	Predsednik države	Državni zbor	Evropske volitve	Refere - ndum	Povprečje volilne udelež.
Objektivno	68,58%	72,21%	28,35 %.	37,41%	51,64%
Subjektivno	83,2%	56,5 %	36,1%	24,8%	50,65%

Tabela 5

Ne glede na visoko oceno pomembnosti volilne pravice s strani vprašanih, je volivci niso pretirano uporabljali. Zanimivo je, da je dejanska (*objektivna*) udeležba na volitvah po podatkih (*republiške volilne komisije*) RVK (glej tabelo št. 5), oziroma obseg uporabe volilne pravice enaka potrjeni udeležbi anketiranih volivcev (*subjektivna*) na volitvah. Rezultati kažejo, da so anketiranci iskreno odgovarjali na vprašanja, iz vprašalnika. Vseeno navedeni **rezultati kažejo na nesorazmerje med mnenjem o pomembnosti volilne pravice in njene dejanske uporabe**. Takšna ugotovitev je rezultat primerjave med oceno pomembnosti volilne pravice za volivca (96 odstotkov) in dejanske uporabe te pravice (51,64 odstotkov). Kaže, da so volivci nekoliko politično »leni« oziroma pasivni, kar priznavajo sami.

³² Internetna stran republiške volilne komisije <http://www.rvk.si>

3. Kako redno ste se udeleževali naslednjih volilnih opravil	nikoli		ne redno		redno	
	%	%	%	%	%	%
1. Pri izvolitvi poslanca v DZ	25,2	17,8	37,8	46,5	37	35,7
2. Pri izvolitvi predsednika države	10,2	8,5	15,4	14,7	74,4	76,8
3. Pri izvolitvi župana	16,9	9,3	23,6	16,7	59,5	74
4. Pri izvolitvi članov občinskega sveta	50,8	27,9	24	22,9	25,2	49,2
5. Pri izvolitvi evropskih poslancev	27,6	12,8	54,7	53,9	17,7	33,3
6. Pri izvolitvi elektorja za DS	33,1	32,6	53,1	46,9	13,8	20,5
7. Pri izvolitvi člana sveta delavcev	30,7	28,3	20,1	14,7	49,2	57
8. Pri izvolitvi sindikalnega zaupnika	47,3	34,1	24	28,7	28,7	37,2
9. Pri odločanju na lokalnem referen	26,4	26	46,1	38,4	27,5	35,6
10. Pri odločanju na državnem refer.	22,1	24,8	29,1	41,9	48,8	33,3

Tabela 6

Volivci so se najraje vključevali volilnih opravil (*glej tabelo 6*), ko je bilo potrebno izvoliti predsednika države. Kaže, da je v očeh volivcev funkcija predsednika države najbolj vidna in transparentna, čeprav naša država ni predsedniška, ampak parlamentarna republika. Po drugi strani, volitev predsednika države je najbolj enostaven postopek, saj se uporablja večinski sistem. Ljudje glasujejo za osebo, ki je zelo dobro poznajo (medijsko). Podobno je z volitvami za župana. Ljudje se radi udeležujejo teh volitev poleg že znanih razlogov, ki sva jih navedli pri izvolitvi predsednika države, še zaradi dobrega poznavanja kandidatov in lokalnih potreb, ki naj jih izbrani kandidat uresniči. Na tretjem mestu po pogostosti udeležbe volivcev na volitvah so volitve poslancev v državni zbor. Čeprav gre za oblikovanje najpomembnejšega organa v državi, udeležba ni tako številčna kot pri izvolitvi individualnih organov oblasti.

Gre za pomanjkljivosti volilnega sistema. Takšen primer je pojav strankokracije. Dejstvo, da se za kolektivne organe oblasti (*državni zbor, občinski svet*) praviloma kandidira (*uporablja pasivna volilna pravica*) na strankarskih listah, stranke velikokrat na teh listah postavljajo politične »vernike« in redkeje strokovnjake. Ta problem poskuša odpraviti uvedba preferenčnega glasu, ki daje možnost, da volivec sam na listi obkroži enega od kandidatov.

4. Ali ste prepričani, da lahko tudi vi enako kandidirate za vsako javno funkcijo, tako kot lahko glasujete za druge na volitvah?															
moški								ženske							
a		b		c		d		a		b		c		d	
st.	%	st.	%	st.	%	st.	%	st.	%	st.	%	st.	%	st.	%
68	13,2	200	38,7	100	19,4	148	28,7	80	15,7	140	27,6	78	15,4	210	41,3

Tabela 7

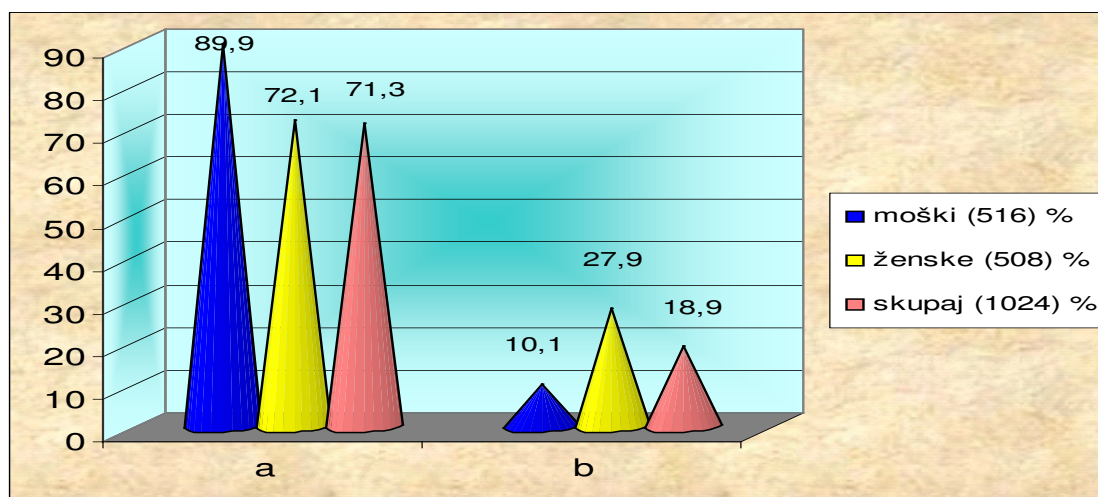
Ne glede na dejstvo, da je pasivna volilna pravica ponekod po svetu tako ali drugače omejevana z različnimi cenzusi, pri nas takšnih omejitev ni razen, kadar gre za kandidiranje mladih (*če kandidira stranka, ali če gre za individualno kandidiranje*). Gre namreč za to, da je volilna pravica pogojena s starostjo, in sicer z dopolnitvijo osemnajstega leta, za kar lahko rečemo, da gre za neko obliko omejevanja. Pri tem se lahko pojavi problem zmage formalnega nad dejanskim v smislu, da je posamezna oseba psihofizično povsem dozorela in sposobna, da se sama zavezuje in si sama

pridobiva pravice, a zaradi mladosti oziroma nedopolnjenega osemnajstega leta, nima volilne pravice. V tem primeru lahko govorimo o neformalnem omejevanju volilne pravice. Relativna večina vprašanih meni, da so najbolj zglede možnosti za kandidiranje na strankarskih listah. Volilna pravica je po mnenju volivcev v formalnem smislu enaka, ampak dejansko samo kot aktivna, ne pa tudi kot pasivna. Tako je ena izmed ugotovitev najine naloge ta, da volivci verjamejo v enakost aktivne, ne pa tudi enakost pasivne volilne pravice. Zanimivo, da ženski del volilnega telesa meni, da aktivna in pasivna volilna pravica nista uresničljivi enako.

5. Vsak posameznik, ne glede na sposobnosti, znanje, premoženjsko stanje in druge značilnosti, ima en glas pri odločanju o vseh zadevah.				
	moški		ženske	
	št.	%	št.	%
a) To je dobro, ljudje smo enakopravni	464	89,9	366	72,1
b) To ni dobro za pomembne odločitve	52	10,1	142	27,9

Tabela 8

Naše volilno telo močno podpira načelo enake volilne pravice, ki se razumljivo nanaša na aktivno volilno pravico. Ne smemo spregledati možnost pluralnega votuma pri pasivni volilni pravici v primeru podvajanja javnih funkcij (*župan in poslanec v eni osebi ali manjšinski volivec*). **Več kot osemdeset odstotkov vprašanih meni (glej tabelo 8 in graf 1), da je izredno dobro, da ima en človek samo en glas.** Medtem je skoraj tretjina žensk prepričanih, da to načelo ni dobro za posamezne odločitve, ki terjajo večje znanje, izkušnje in sprejetja posledic odločitve. Ta rezultat nam pove, da ženske tudi v politiki postavljajo razum v ospredje in povedo, da obstajajo tudi takšna družbena vprašanja, za katera najbrž ni dobro, da vsi enakopravno odločajo. Rezultati raziskav kažejo, da več kot dve tretjini vprašanih nasprotuje priznavanju aktivnega pluralnega votuma. Volivci so prepričani, da obstaja neenakopravnost med aktivno in pasivno volilno pravico.

Graf 2

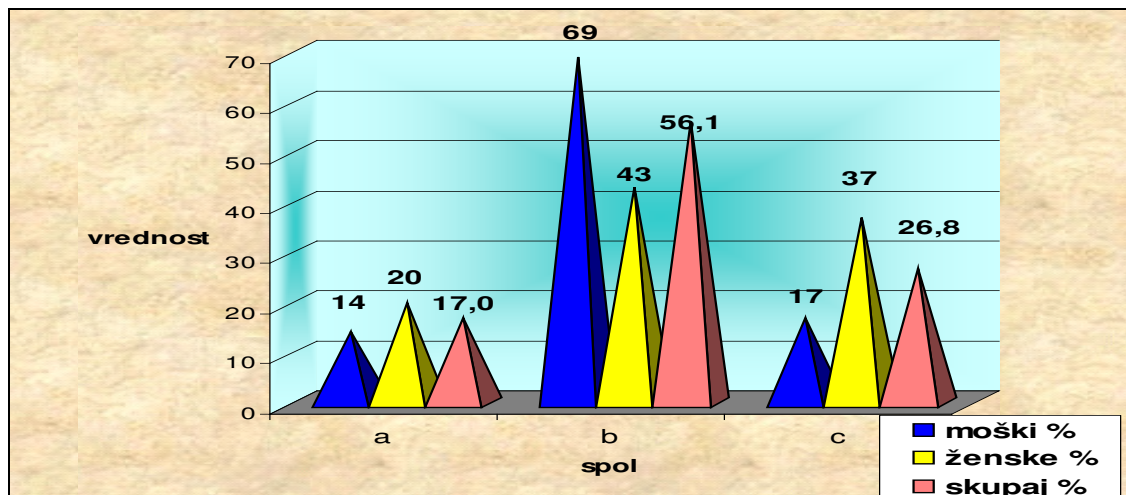
Naše volilno telo meni, da je enakost glasov volivcev v političnem sistemu demokracije za samo demokracijo odlična rešitev, ker omogoča, da se vsak posameznik, volivec izreče sam o vseh javnih zadevah in vprašanjih. Kajti po našem mnenju, **je volilna pravica je zgolj osebna pravica (le) v smislu neprenosljivosti**, ki je vezana na popolno

poslovno sposobnost. Sicer pa, volilna pravica je hkrati tudi kolektivna pravica. O tem širše v teoretičnem delu. Zato bi vsakršno omejevanje aktivne volilne pravice bilo nadvse škodljivo za funkcioniranje demokracije. Raziskava je pokazala, da so tudi naši volivci trdni v takem prepričanju kajti, ko je enkrat prekršeno načelo enakosti (osebne pravice, enakost pred zakonom itd.), je po najinem prepričanju že sproščena razdiralna energija družbe, kar pa je v nasprotju z načeli pravne države.

6. Pristop k demokraciji kot vladavini večine, pri čemer je glas vsakega volivca enako vreden, ne glede o čem se odloča in kateri organ se voli, po vašem mnenju je:			
	moški%	ženske%	skupaj%
a) Za demokracijo slaba rešitev, ker odločajo tudi tisti, ki ne vedo o čem odločajo,	14	20	17,0
b) Za demokracijo zelo dobro ker dovoljuje, da se vsak človek lahko izreče o vsem,	69	43	56,1
c) Za demokracijo niti dobra niti slaba rešitev, ker boljšega načina odločanja še ne poznamo.	17	37	26,8

Tabela št. 9

In medtem, ko so moški (glej tabelo 9 in graf 3) skoraj plebiscitarno (69odstotkov) mnenja, da je načelo o enakovrednosti glasov ne glede na to, o čem se odloča, za demokracijo izredno dobro, so ženske bolj previdne. Dobra polovica je enakega mnenja oziroma se strinja, da je načelo enake volilne pravice nedotakljivo. Pri ženskem delu volivcev v večji meri kot pri moških, obstajajo pomisleki o tem, da smo vsi enako sposobni, in v enaki meri uspešno odločamo o isti zadevi. ***Že samo dejstvo, da skoraj tretjina volilnih upravičencev dvomi v pravičnost teze o enaki volilni pravici, poraja vprašanje tudi o tem, ali odločanje po tem modelu (en človek en glas, ne glede na različne zmožnosti in sposobnosti) hkrati pomeni najboljšo skupno izbiro!?***

Graf 3

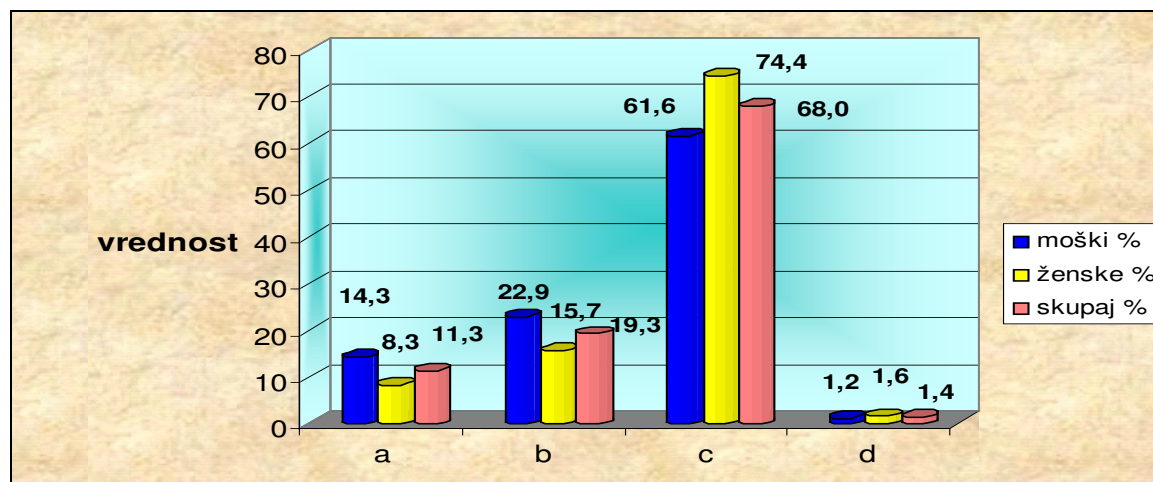
V neposredni povezavi s prejšnjim vprašanjem je bilo naše vprašanje volivcem, ali bi bili za to, da bi se pri odločanju o določenih javnih vprašanjih volilna pravica nekaterim volivcem podvojila, in drugim vzela. Rezultati raziskave (glej tabelo 10 in graf 4) kažejo, da je ***naše volilno telo skoraj z dvotretjinsko večino za enako volilno pravico v vseh okoliščinah***. Kaže, da se naši volivci mnogo bolj kot naše volivke zavedajo, da je enakost pri razpolaganju z volilno pravico nujno potrebna. Toda mnenje, po katerem je

dobra tretjina vprašanih za to, da je potrebno v določenih priložnostih in okoliščinah nekaterim omogočiti večji vpliv pri odločanju, nakazuje, *da je morda potrebno, kot smo že opozorili pri prejšnjem vprašanju, kdaj pa kdaj enakost volilne pravice vendarle relativizirati!?* In seveda, ta dvom oziroma pomislek je lahko vprašanje za širšo razpravo.

7. Ali bi bili za to, da bi se pri odločanju o določenih javnih vprašanjih volilna pravica nekaterim volivcem podvojila, nekaterim pa vzela?						
	moški		ženske		skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%
a) Da, ta ukrep je vedno upravičen	74	14,3	42	8,3	116	11,3
b) Kdaj pa kdaj je to potrebni	118	22,9	80	15,7	198	19,3
c) Nikakor ne pride v poštev	318	61,6	378	74,4	696	68,0
d) Napišite svoje mnenje	6	1,2	8	1,6	14	1,4

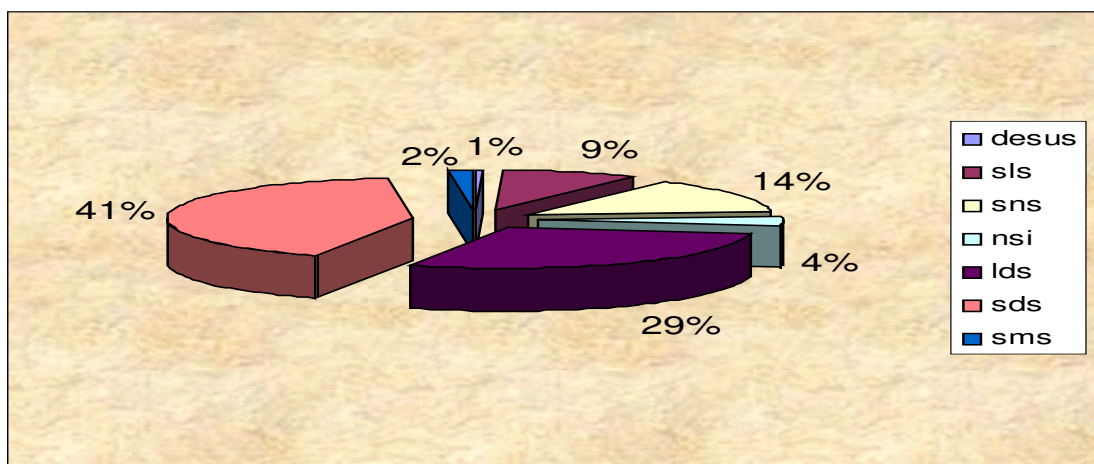
Tabela 10

Ne glede na namige volivcev o tem, da je potrebno z uporabo volilne pravice kaj narediti, je v tem trenutku najbolje nič spreminjati. Ocenjujemo, da bi spreminjanje mehanizmov uporabe volilne pravice lahko vodilo k še slabšim rezultatom, saj bi omejitev aktivne volilne pravice glede na izobrazbo ali premoženje povzročila še večje, celo neznosne in nesprejemljive koncentracije moči (tudi elitizem), kar se lahko sprevrže v totalitarizem.

Graf 4, (projicira rezultate tabele 10)

Na naslednjem grafu sva prikazali, odgovore volivcev in volivk pod črko c ali možnostjo c, ki pravi, da v nobenem primeru ne pride v poštev odvzem ali pa podvojitev volilne pravice, ne glede na razlike med ljudmi. Kot se da razbrati iz grafa, volivci stranke SDS nasprotujejo temu, da bi bila ustavna enakost volilne pravice (41%). Sledijo jim volivci stranke LDS, ki s 29 odstotkov glasov nasprotujejo spreminjanju načela o enakosti volilne pravice.

Odgovori na vprašanje, *čigava stališča zastopajo poslanci v državnem zboru* (glej tabelo 11, v kateri sva prikazali rezultate raziskav na podobne teme o participaciji volivcev v letih 1995, 1999 in leta 2005) in občinskih svetih, so pokazali, da se pričakovanja volivcev in učinki posredniške oziroma predstavniške demokracije močno razlikujejo. Volivci močno verjamejo, da je volilna pravica nujno potreben medij za uresničevanje demokracije, a so tudi močno »razočarani« z učinki njihovih izvoljenih predstavnikov. *Gre za neke vrste izgubo učinkov participacije volivcev.* Če izhajamo iz pomena in vsebine ustavnega načela o ljudski suverenosti, potemtako je ta na nek način ogrožena, vsaj v tistem delu, ki se nanaša na možnosti posrednega uresničevanja demokracije.

9. Čigava stališča zastopajo poslanci v državnem zboru in občinskih svetih?								
Podatki so zbrani za različna raziskovalna obdobja: '95, '97, '99 in '05								
Stališča volivcev		Stališča stranke		Osebna stališča		Ne vem		LETO
ž %	m %	ž %	m %	ž %	m %	ž %	m %	
15,40	9,70	50,40	68,20	24,40	16,30	9,80	5,80	
15,20	15,8	44,80	45,30	31,01	32,12	4,90	4,30	
8,20	(m+ž)/2	48,01	(m+ž)/2	34,02	(m+ž)/2	9,80	(m+ž)/2	
7,10	(m+ž)/2	49,60	(m+ž)/2	31,00	(m+ž)/2	16,90	(m+ž)/2	2005 DZ 1999 O. Svet 1997 DZ 1995 DZ

Tabela 11

Porazno spoznanje je s stališča identifikacije volivcev z odločitvami njihovih predstavnikov, da (po mnenju anketiranih) poslanci v državnem zboru in člani občinskih svetov pri sprejemanju odločitev zastopajo strankarska (cca 58 odstotkov v letu '05) in osebna (cca 21 %) stališča. V prejšnjih letih so bili ljudski izvoljenci še bolj osebni in nekoliko manj strankarski, toda v vsakem primeru volilna pravica kot participativni argument ne dosega svojega cilja. Po mnenju volivcev, stranke močno vplivajo na odločitve poslancev v državnem zboru ali v občinskem svetu. Naslednji dejavnik, ki oblikuje odločitev poslanca v državnem zboru je vsekakor njegov osebni interes oziroma njegovo stališče. Prav gotovo je, da poslanec ne more zastopati stališča volivcev in sicer zato, ker so volitve tajne in se ne ve, kdo je volilna baza. Volivci so tako ali tako pravico odločanja prostovoljno prenesli na poslanca. Poslanci so neke vrste zastopniki interesov svojih volivcev in sicer po načelu posrednega zastopanja, ki pomeni odločanje v svojem imenu in v korist zastopanca.

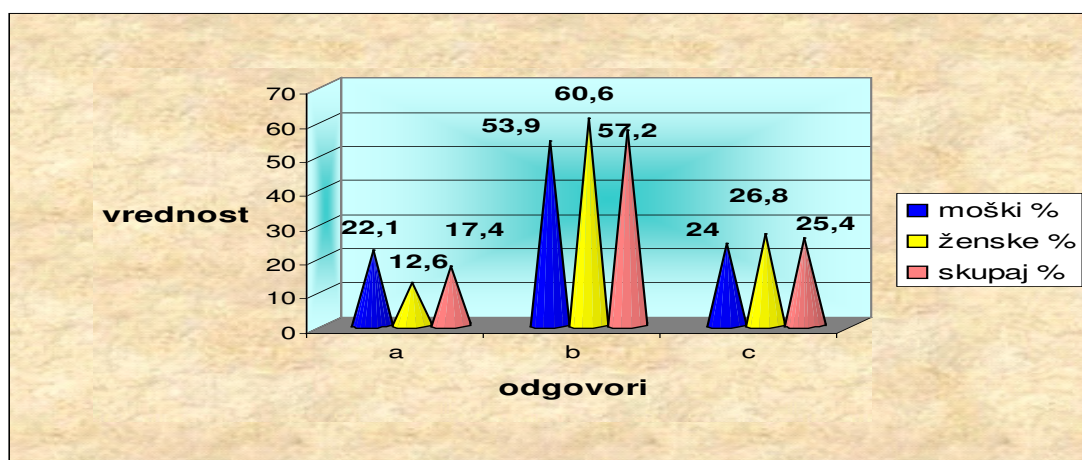
To najbrž zaradi narave reprezentativnega mandata, pri katerem ni možnosti odpoklica poslanca ali izrekanje neke vrste nezaupnice, čeprav bi jo volivci radi vpeljali (za je 93 % volivcev po rezultatih raziskav JM v letu 1997) ta institut.

11. Kaj menite o tem, da imajo pripadniki manjšin imajo dva glasova na volitvah v državni zbor?									
To je izraz demokratične zrelosti ureditve.		To je kršenje ustavnega načela enakosti.		Nenačelen odnos do naše manjšine v A in I.		O tem nič ne vem.		To me sploh ne zanima.	
ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m
19,4	26,4	14,3	25,9	27,5	26,4	26,3	11,2	12,6	10,1

10. Volilna pavica na lokalnih volitvah pripada tudi tujcem. Kaj menite o tem?									
To je pravilno				To je narobe				Mi je vseeno	
ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m
64	12,6%	114	22,1%	308	60,6%	278	53,9%	136	26,8%
								124	24%

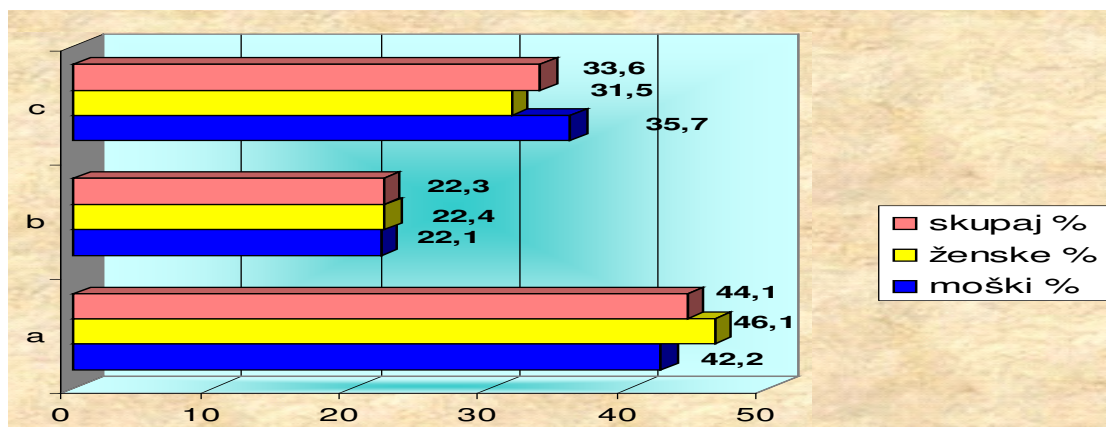
Tabeli 12 in 13

Več kot tretjina vprašanih ne ve ničesar (glej tabelo 12), o ustavni pozitivni diskriminaciji narodnih manjšin oziroma jih sploh ne zanima aktivni volilni pluralni votum. Od tistih, ki razumejo zakaj gre, je več kot polovica mnenja, da je to kršenje ustavnega načela o enakosti pred zakonom in da je to nenačelen odnos do slovenske manjšine v Avstriji in Italiji. Ravno tako več kot polovica vprašanih nasprotuje rešitvi, ki dovoljuje volilno udeležbo tujcev na lokalnih volitvah (glej graf 5).

Graf 5

Rezultati raziskave kažejo, da je naše volilno telo nestrpno naravnano do udeležbe tujcev na lokalnih volitvah, ne glede na to, da brez pogojev samo z aktivno volilno pravico. Domnevamo, da naši volivci niti ne razumejo položaja in statusa tujca na lokalni ravni, na kateri ti prispevajo h graditvi svojega okolja skupaj z drugimi. Tudi pri tem vprašanju se ženski del volilnega telesa v primerjavi z moškim delom v svojih stališčih precej razlikuje. Moški so do tujcev kot volivcev na lokalni ravni bolj strpni oziroma razumejo, da je potrebno omogočiti tudi tujcem udeležbo na volitvah. Ravno tako so med tistimi, ki se niso mogli odločiti o tem vprašanju, moški v večjem odstotku kot ženske.

Graf 6

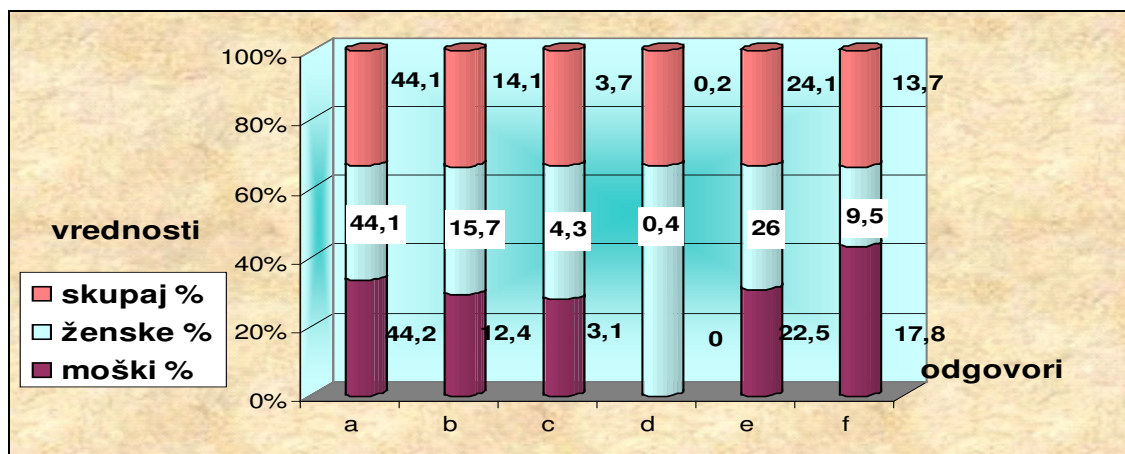
Z vprašanjem, *ali ste prepričani (glej prikaz na grafu 5), da z udeležbo na volitvah lahko o čem odločate ali kaj spremenite*, sva želeli preveriti, koliko volivci verjamejo v učinkovitost volilnega mehanizma oziroma sistema.

Relativna večina vprašanih je mnenja, da se z volitvami lahko marsikaj spremeni v družbi in da je vloga volivcev pri oblikovanju državnih organov oziroma organizacije države pomembna. Zanima ugotovitev naše raziskave je tudi ta, da je večina kot svoje mnenje napisala, da če se ne udeležijo volitev, potem zavestno prepuščajo rešitev nekega vprašanja tistim, ki se bodo volitev aktivno udeležili.

13. Kaj najbolj vpliva na volivce, kako bodo glasovali?	moški		ženske		skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%
a) Mediji: tv in časopisi	228	44,2	224	44,1	452	44,1
b) Pridiganje vodij političnih strank	64	12,4	80	15,7	144	14,1
c) Globina žepa volivca in želodec	16	3,1	22	4,3	38	3,7
d) Pridiganje v cerkvah	0	0	2	0,4	2	0,2
e) Samozavest in lastno znanje	116	22,5	132	26	248	24,1
f) Ne vem	92	17,8	48	9,5	140	13,7

Tabela št. 14

Seveda, nisva se mogli izogniti vprašanju, kaj najbolj vpliva na volivce, kako bodo glasovali. Po mnenju volivcev, so mediji (glej tabelo 14 in graf 6) so sredstvo, ki najbolj vpliva na to, kako se bodo volivci odločali na volitvah. Rekli bi, nič novega, kajti mediji nadvse hitro oblikujejo neko določeno mnenje. Tukaj so v prednosti elektronski in tiskani mediji, ki po nekaterih prejšnjih raziskavah, najbolj vplivajo na oblikovanje stališč o političnih vprašanjih. Mediji celo presegajo svoje meje informiranja, saj velikokrat celo ustvarjajo resničnost. Zanimivo, da ženske in moški o vplivu medijev na oblikovanje stališč volivcev mislijo podobno. Vsi ostali dejavniki, skoraj nepomembno vplivajo na oblikovanje volivčevega prepričanja.

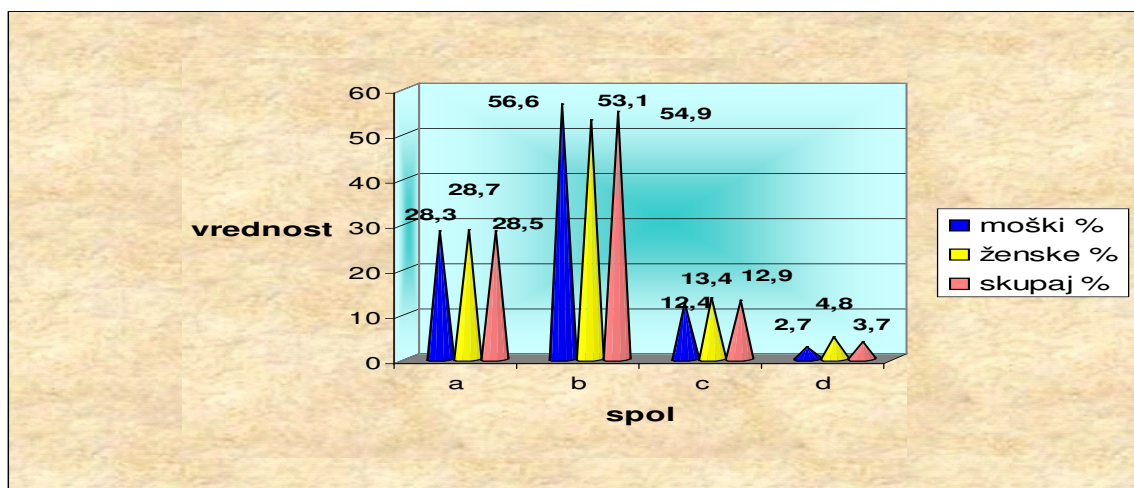
Graf 7

Ali vaši izvoljenci uresničujejo vaša pričakovanja (glej tabelo 15 in graf 7) tabelo potem, ko ste jih izvolili, je bilo naše naslednje vprašanje. Zavestno sva oblikovali še eno podobno vprašanje tistemu, ki sprašuje volivce o tem, čigava stališča zastopajo poslanci v državnem zboru oziroma v občinskih svetih. Želeli sva dobiti bolj trdno mnenje volivcev o učinkovitosti posredne demokracije. **Kar 83,4 odstotkov vprašanih meni, da poslanci v državnem zboru ali občinskem svetu, njihovih pričakovanj ne uresničujejo ali pa jih zelo malo.**

14. Ali vaši izvoljenci uresničujejo vaša pričakovanja potem ko ste jih izvolili?	Moški		ženske		skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%
a) Nič in nikoli	146	28,3	146	28,7	292	28,5
b) Zelo malo	292	56,6	270	53,1	562	54,9
c) V celoti	64	12,4	68	13,4	132	12,9
d) Več od pričakovanj	14	2,7	24	4,8	38	3,7

Tabela 15

Kot je razvidno iz prikaza na grafu 8, bistvenih razlik v mnenjih med moškim in ženskim delom populacije, pri vprašanju uresničevanja pričakovanj volivcev s strani njihovih izvoljenih predstavnikov v bistvu ni. To vprašanje je potrdilo našo predpostavko o tem, da **ukvarjanje s politiko ljudje še vedno razumejo kot medij in sredstvo za promocijo lastnih mnenj in interesov**. Zanimivo, da volivci v takem pojmovanju politike ne morejo nič spremeniti, kajti rešitev, ki producira odtujenost predstavnikov je institucionalno utrjena. Ni presenetljivo, da 94,4 odstotkov vprašanih (rezultat raziskave iz leta 1997, na PKS) zahteva uvedbo instituta predčasnega odpoklica poslanca. Uvedba tega instituta je ob proporcionalnem volilnem sistemu, strankarskih listah, tajnosti volitev nemogoča. Delovanje interesnih skupin in lobijev poleg egoističnih pojmovanj političnih funkcij s strani tistih, ki jih opravljajo, znatno zmanjšuje možnost, da bi bil volivčev interes predstavljen v predstavnem telesu.

Graf 8

Vprašanje, ki se nanaša na t. i. spolne kvote pri sestavi kandidatnih list, je povzročilo veliko zmede pri anketirancih (glej tabelo 16).

15. Volilna zakonodaja zahteva, da na kandidatnih listah na volitvah noben spol ne sme biti zastopan z manj kot 40 %. Predloženo mnenje ocenite z 1,5,10.	1		5		10	
	ž %	M%	ž %	m %	ž%	m %
1. To je edina pravilna odločitev države, ki zagotavlja ženskam javni prostor, v katerem so vedno delovali moški.	16,5	18,2	52,8	45	30,7	36,8
2. To je nelojalno omejevanje konkurence trga intelektualnega kapitala na področju političnega znanja.	25,6	m %	42,9	14,7	31,5	77,1
3. To je pravilna rešitev, ki zagotavlja enako udeležbo obeh spolov v politiki ter tako ženska postaja enaka moškemu.	29,1	9,6	31,1	16,7	39,8	73,7
4. To je negacija demokracije, gre za početje, ki preprečuje svobodo izbire med najboljšimi ne glede na spol.	34,3	26,4	31,1	21,7	34,6	51,9
5. Gre za poseg države v naravno ravnovesje med spoloma, ki namesto kakovosti vsiljuje spolne odstotke.	21,3	13,2	37,4	63,2	41,3	23,6
6. Država s tem sledi navodilom Evropske unije in želi zagotoviti boljši politični proizvod in boljše življenje prebivalstva.	15,0	32,2	48,8	46,9	36,2	20,9

Tabela 16

To dejstvo je razvidno iz vsebine odgovorov. Ženski del volilnega telesa je popolnoma ravnodušen do uvedbe obveznih spolnih kvot. Domnevamo, da je takšen izid nastal zato, ker se volivke zavedajo, da tudi pred tem na noben način niso bile pri teh opravilih kakor koli diskriminirane. Moški del anketirancev sicer priznava, da je potrebno na nek način ženske »pripeljati« v »politiko«, če ne drugače, tudi s silo zakona. Toda volivci se obenem zavedajo, da ti zakonski posegi v spolno strukturo, ki sicer formalno-pravno z ničemer ni bila ogrožena, niso bili potrebni. Motivacija žensk za množičen vstop v politiko naj bi temeljila na drugih sredstvih in ne na prisili. Meniva, da zapovedujoče pravne norme na ravni zakona, s katerimi se omejuje družbena svoboda in možnost izbire, niso primeren način za uveljavljanje koncepta o enakih možnostih. Enake možnosti zagotavlja že sama ustava, saj prepoveduje vsakršno možnost diskriminacije, s tem tudi na podlagi spola. Enake možnosti zagotavljajo tudi zakoni o volitvah predsednika države, volitvah v državni zbor ali lokalnih volitvah.

13. Kaj najbolj vpliva na volivce, kako bodo glasovali?	moški		ženske	
	št.	%	št.	%
a) Mediji: TV in časopisi.	228	44,2	224	44,1
b) Javna zborovanja in govori voditeljev strank.	64	12,4	80	15,7
c) Želodec in globina žepa volivca.	16	3,1	22	4,3
d) Pridiganje v cerkvah.	0	0	2	0,4
e) Programi strank in zavest volivca, da jim verjame.	116	22,5	132	26
f) Imena kandidatov.	92	17,8	48	9,5

Tabela 17

Po mnenju anketirancev (glej tabelo 17) mediji, predvsem televizija, radio, revije in drugo časopisje, največ (44,2 %) vplivajo na oblikovanje njihovega mnenja pred volitvami. Programi strank (ki jih volivci najbrž ne preučijo) so po svojem vplivu na volivčevo oblikovanje volilne volje na drugem mestu (22,6 %). Javna zborovanja in govori veljakov političnih strank ali samostojnih kandidatov so po vplivu na volivce na tretjem mestu. Glede na to, da so množični mediji, poleg svoje vloge informiranja, najboljše sredstvo za manipulacijo, obstaja velika nevarnost, da pri glasovanju volivca zavede v zmoto, kar v škodi participativnemu argumentu. Zato bi veljalo premisliti o možnosti omejevanja predvolilnega političnega marketinga, zlasti v smeri preprečevanja nelojalne konkurence in nedovoljenih špekulacij.

17. Volilna pravica v Sloveniji naj bo:						
a) pravica in obveznost	a		b		c	
b) samo pravica, ne pa tudi obveznost	Ž st	M %	Ž %	M %	Ž %	M %
c) za določene volitve tudi obveznost: (predsednik države, župan, DZ in referendum)	40,7	43,6	45,7	42,7	13,6	13,7

Tabela 18

Ne glede na določeno volilno apatijo relativna večina volivcev meni, da naj volilna pravica brezpogojno ostane še naprej samo pravica (glej tabelo 18). Rezultati kažejo, da je absolutna večina vprašanih (55,88 %) za to, da mora biti pri nekaterih volilnih opravilih volilna pravica tudi dolžnost (pri izvolitvi predsednika države, župana, poslancev DZ in glasovanja na nekaterih referendumih). Pri teh mnenjih se lahko ugotovi neskladje z odgovori pri prvem vprašanju. Volivci namreč trdijo (94,6 %), da je volilna pravica najpomembnejši instrument vključevanja ljudi v oblikovanje državnih organov in odločanja o drugih javnih zadevah. Pričakovati je bilo zavoľjo te trditve večje zavzemanje za to, da naj volilna pravica postane državljanska obveznost .

2.2.2 Valorizacija postavljenih hipotez

Po izpeljani raziskavi in obdelavi podatkov sva dobili naslednje rezultate, ki potrjujejo ali ne potrjujejo najine predpostavke.

- ***Volilna pravica je najbolj pomembna politična pravica za učinkovito vključevanje človeka pri odločanju o javnih oziroma družbenih zadevah!?***

Naši volivci in volivke so s svojim mnenjem potrdili to našo predpostavko. Volilna pravica je pomembna, izredno pomembna ali najbolj pomembna politična pravica za 94,5 odstotkov vprašanih.

- **Volivci na volitve ne hodijo redno. Najbolj redno hodijo na predsedniške volitve, volitve v državni zbor, volitve župana in članov občinskih svetov!?**

Kar se tiče udeležbe volilnih dejanj oziroma uresničevanja aktivne volilne pravice, sodeč po rezultatih raziskave, volivci in volivke ne hodijo redno na volitve. Samo polovica vprašanih hodi redno nanje. Vrstni red po stopnji udeležbe na posameznih volitvah je drugačen: volitve predsednika države, županske volitve, volitve občinskih svetov in volitve za državni zbor.

- **Volivci, ne glede na razlike med njimi, prisegajo na ustavno zapisano načelo, en človek en glas!?**

Tudi ta najina hipoteza se je potrdila. Več kot dve tretjini volivcev in volivk, ne glede na možne razlage načela enake volilne pravice, prisega na to načelo.

- **Poslanci v izvoljenih organih (državni zbor, občinski svet ...) zastopajo interese volivcev!?**

Ta najina predpostavka se ni potrdila. Čeprav je normalno, da ima izvoljeni predstavnik določen mandat, volivci ne verjamejo, da so njihovi interesi zastopani v predstavniških telesih.

- **Volivci sprejemajo načelo pozitivne diskriminacije o dveh glasovih predstavnikov manjšin v državnem zboru oziroma občinskih svetih!?**

Tudi ta najina hipoteza se ni potrdila. Najini anketiranci so mnenja, da ni prav, da imajo pripadniki narodnih manjšin, madžarske in italijanske, dva glasova na volitvah za državni zbor in volitvah za člane občinskih svetov. In ne samo to, ti celo nasprotujejo tej pravici, ki jo tudi ustava na nek način afirmira.

- **Volivci podpirajo uvedbo spolnih kvot na volitvah!?**

Rezultati raziskave so to našo hipotezo potrdili. Večina vprašanih se ne strinja s tem, da se uvede spolna kvota pri razpisu volitev. Presenetljiva ugotovitev pri tej hipotezi je ta, da so moški v primerjavi z ženskami v večji meri za to, da se spolne kvote določijo.

- **Volivci so za to, da volilna pravica ni samo pravica, ampak tudi državljanska dolžnost, ki zavezuje državljana, da skrbi za oblikovanje državnih organov.**

Pri tej hipotezi se nama je skupaj z volivci zapletlo. Ne glede na to, da je udeležba na volitvah v ustavi določena kot pravica, so mnenja volivcev deljena. Ko gre za volitve predsednika države, župana, poslancev državnega zbora in članov občinskih svetov in udeležbo na referendumu, volivci zahtevajo, da je v tem primeru volilna pravica tudi dolžnost.

3 ZAKLJUČEK

Kot izhaja iz temeljnega pojmovanja demokracije, je najbolj pomembno dejanje človeka v družbi, s katerim lahko posredno ali neposredno vpliva na oblikovanje, delovanje ter kontrolo najpomembnejših organov državne in lokalne oblasti, uporabe volilne pravice. Volilna pravica je ena izmed osnovnih človekovih pravic, ki zagotavlja posamezniku, da se aktivno vključuje pri vseh pomembnih družbenih odločitvah, zlasti na volitvah in referendumih. Zaradi tako velike pomembnosti je v sodobnih demokracijah volilna pravica praviloma urejena neposredno z ustavo, kot najvišjim in najpomembnejšim pravnim aktom države. Tako tudi naša Ustava v 43. členu opredeljuje volilno pravico kot splošno in enako, aktivno in pasivno. Pogoj za njeno pridobitev določa dopolnjenih 18 let. Ustava ravno tako dovoljuje, da zakon določi pogoje pod katerimi lahko na volitvah sodelujejo tudi tujci. Določa tudi ukrepe za spodbujanje enakih možnosti žensk in moških.

Volilna pravica kot način in sredstvo uresničevanja demokracije v sodobnem pomenu te besede (*nadvlada družbe nad državo, oblikovanje organov oblasti in sodelovanje v njih, kontrola delovanja teh organov ter pri vsem tem še posebej varovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin*) se uresničuje skozi proces volitev. Volitve so proces izbire predstavnikov ali uslužbencev neke organizacije ali skupine, s strani njihovih članov, ki so do te izbire upravičeni. Prav gotovo, okoliščine in potrebe narekujejo razvoj in delovanje volilnega sistema, kajti »Politična enakost, ki presega meje ene vasi, odpira vprašanje o reprezentanci in odgovornosti« (Dimitrijević, N., Izbiri., Politička enciklopedija, str. 440). Tako so volitve danes najbolj pomembno politično dejanje vsakega državljana. Poraja se je vprašanje, če še lahko govorimo o volilni pravici ali pa morda že o državljanski dolžnosti.

Rezultati raziskave kažejo, da je volilna pravica za 94,6 odstotkov vprašanih pomembna, izredno pomembna ali najbolj pomembna za njihovo vključevanje v procese družbenih dogajanj. Relativna večina anketirancev (46,1 %) je prepričana, da se z volitvami lahko o marsičem odloči ali marsikaj spremeni. Navkljub takšnemu spoznanju volivci tega participativnega argumenta ne uporabljajo v ustrezni meri (51 % *izkoriščenost*). V dobljenih rezultatih lahko vidimo sporočilo volivcev, da je potrebno še kaj dodatnega storiti na področju volilne logistike (*volilni sistem, volilni okraji, volilne tehnike, kandidiranje itd*), da bi bila volilna pravica še bolj učinkovita. V tem smislu, volivci s svojimi odgovori kažejo na določeno preferenco tistih volitev, na katerih lahko neposredno volijo določenega kandidata. Izvolitve večjih osebnih organov oblasti, se volivci ne udeležujejo tako množično. Če sintetično opazujemo rezultate raziskave je moč ugotoviti, da volivci ne verjamejo, da lahko vplivajo na izvolitev natančno določene osebe v organu oblasti. Stranke po logiki svoje notranje organiziranosti, praviloma odločajo o tem, kdo bo z njihove liste prišel v sestavo kakšnega organa oblasti. Volivci glasujejo za neko stranko in njen program, a mnogokrat ne bi glasovali za posamezne člane te stranke. Uvajanje preferenčnega glasu je samo ena izmed nujno potrebnih oblik, za spremembe na bolje in proti t.i. strankokraciji. Vedeti je treba, da se z razvojem družbe in demokracije morajo nujno spreminjati vsi relevantni sistemi volilnega sistema.

Več kot osemdeset odstotkov vprašanih meni, da je izredno dobro, da ima en človek samo en glas in da pluralni votum ne pride v poštev, sicer bi bilo ustavno načelo o enakopravnosti povoženo. Vsako poseganje v obstoječo ustavno ureditev volilne pravice bi vodilo k še slabšim rezultatom, saj bi omejitev aktivne volilne pravice glede na izobrazbo ali premoženje lahko povzročila še večje, celo neznosne in nesprejemljive koncentracije moči (tudi elitizem), ki se lahko sprevržejo v totalitarizem. Upoštevati moramo, da je največja sredina Gaussove krivulje še zmeraj nekje na srednješolski ali višješolski izobrazbi (ti naj ne bi bili toliko razgledani, kot tisti z univerzitetno izobrazbo ali še višjo, vendar jih nedvomno ne moremo šteti v kategorijo neukih, nižjih slojev) in neto plači približno 179.000 SIT na mesec (to pa ima lahko univerzitetni ekonomist, pravnik, medtem ko ima lahko avtoprevoznik z osnovno šolo 600.000 ali ravno tako s srednjo šolo izvoljen poslanec državnega zbora preko milijon tolarjev). Pri tem pa se moramo zavedati, da bi takšno omejevanje volilne pravice bilo v hudem nasprotju z mednarodnimi dokumenti, ki nas zavezujejo.

Po mnenju anketiranih, poslanci v državnem zboru pri sprejemanju odločitev zastopajo strankarska (53 %) in osebna (26 %) stališča, medtem ko so stališča volivcev spregledana. Takšno prepričanje je vzrok volilni apatiji, ta pa je dejavnik desubjektivizacije volivcev. Treba je vedeti, da je odločanje o javnih družbenih vprašanjih v imenu tako velikega števila ljudi, glede na naravo poslančevega mandata (reprezentativen) edino možno, kot je. Poslanec, ki si poskuša zagotoviti status v stranki in s tem tudi položaj v naslednjem mandatu, mora odločati v skladu s strankino politiko, ne glede na glas volivcev, ki ga lahko sliši preko peticij, javnih pozivov ali zahtevkov v poslančevi pisarni. Ravno tako, bi lahko uredili institut odpoklica poslanca na temelju določenega števila podpisov. Na mesto odstavljenega poslanca naj ne bi prišel nekdo iz njegove stranke, ampak tisti, ki je imel največje število glasov.

Več kot tretjina vprašanih nič ne ve o ustavni pozitivni diskriminaciji narodnih manjšin oziroma jih sploh ne zanima aktivni volilni pluralni votum. Med tistimi, ki razumejo, zakaj gre, je več kot polovica mnenja, da gre za kršenje ustavnega načela o enakosti pred zakonom in nenačelen odnos do slovenske manjšine v Avstriji in Italiji. Pri tem rezultatu je pomembno ugotoviti dvoje: naši volivci ne vedo nič o pozitivni diskriminaciji manjšin in tako imenovani pravici do dveh glasov pri odločanju o isti zadevi in drugič, naše volilno telo se je izkazalo kot nestrpno do pravice tujcev, da sodelujejo na lokalnih volitvah.

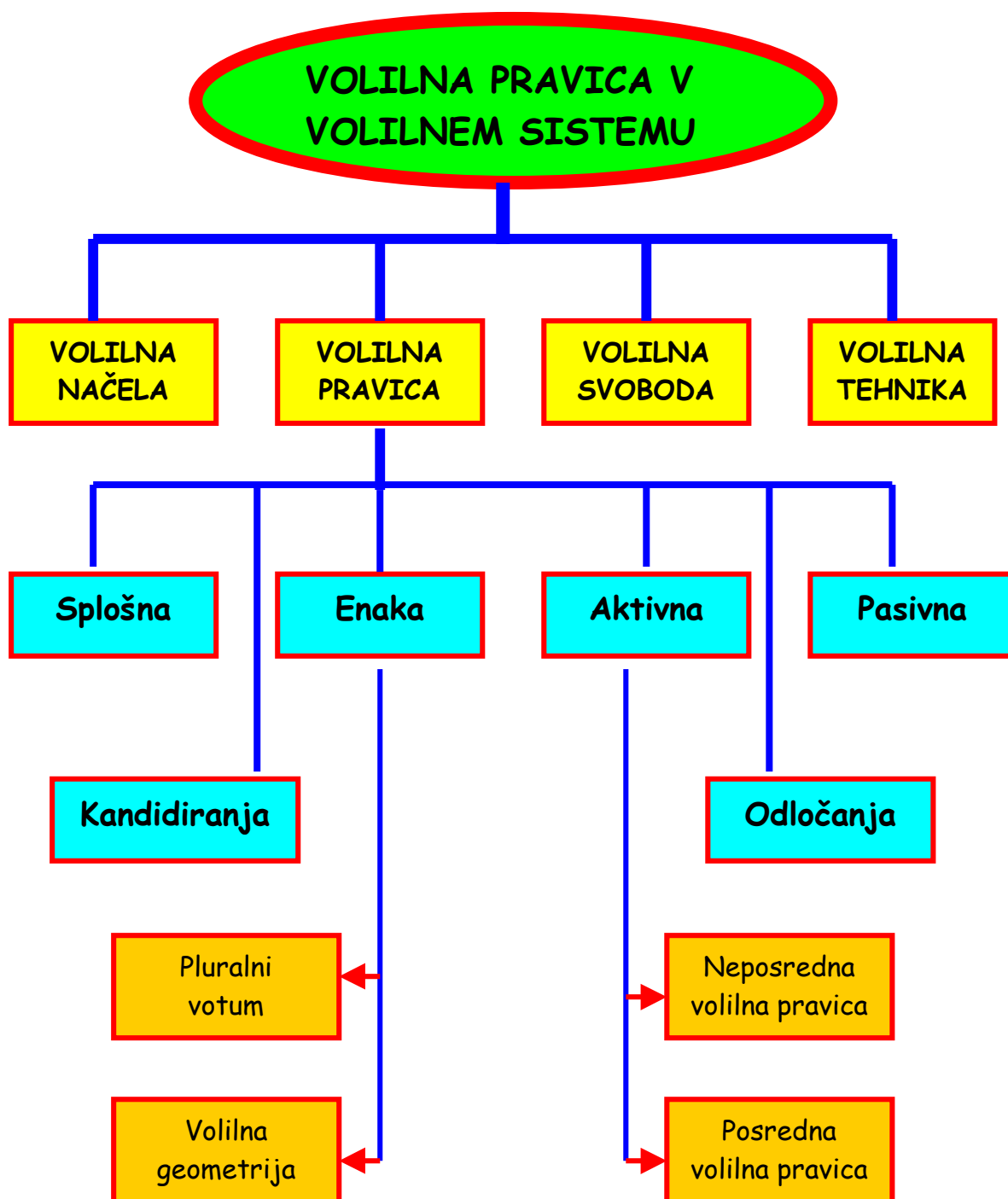
Ne bi smeli spregledati dejstva, da volivci ne verjamejo v enakost pasivne volilne pravice, zaradi dostopnosti na kandidatnih listah. Ta je pogojena s članstvom v stranko ali s financiranjem neodvisnega kandidiranja. Ženski del volilnega telesa je popolnoma ravnodušen do uvedbe obveznih spolnih kvot. Domnevama, da je takšen izid predvsem zato, ker se volivke zavedajo, da tudi pred tem na noben način niso bile pri teh opravilih kakor koli diskriminirane. Moški del anketirancev sicer priznava, da je potrebno še več žensk »pripeljati« v »politiko«, ampak ne s silo zakona. Volivci se zavedajo, da zakonski posegi v spolno strukturo volilnega telesa, ki sicer formalno-pravno z ničemer ni bila ogrožena, niso bili potrebni.

4 LITERATURA IN VIRI

1. BUČAR, Franc. 1971. Vprašanje sodobne organizacije. Ljubljana: Uradni list SRS.
2. BUGARIČ, Bojan. 1993. Volilna geometrija. V: Pravni praksi. št. 5-6. Str. 33-34.
3. BURNS, J.M., PELTASIN, J.W., CRONIN, T.E. 1998: Government by the people, Prentice Hall, 17. Editione.
4. CERAR, Miro ml. 1997. O naravi človekovih pravic in dolžnosti. V: Pravna obzorja 7 – Temeljne pravice. Cankarjeva založba, Ljubljana.
5. GRAD, Franc. 1998. Lokalna demokracija. Ljubljana: Uradni list RS.
6. GRAD, Franc. 2000. Parlament in vlada. Ljubljana: uradni list RS.
7. GRAD, Franc. 1996. Volitve in volilni sistem. Ljubljana: Uradni list RS.
8. KAVČIČ, Igor in Franc GRAD. 2000. Ustavna ureditev Slovenije. Ljubljana:Gospodarski vestnik.
9. LIJPHARD, A. in Bernard GROFMAN. 1984. Choosing an Electoral System, New York. Praeger Publishers.
10. PERKO - ŠEPAROVIC, I. 1975. Teorija organizacije. Zagreb: Školska knjiga.
11. PUSIĆ, E. 1963. Lokalna zajednica. Zagreb: Narodne novine.
12. TOPLAK, Jurij. 2000. Volilni sistem in oblikovanje volilnih enot. Ljubljana: Nova revija.
13. TADIĆ, Lj. 1993. Enciklopedija političke kulture. Beograd: SA.
14. ŠMIDOVNIK, Janez. 1995. Lokalna samouprava. Ljubljana: Cankarjeva založba.
15. Ustava Republike Slovenije. V: Uradni list RS št. 33/91, št. 42/97, št. 66/00 in št. 24/03.
16. VIRANT, Grega. 1996. Demokracija in enakost volilne pravice. V: Pravni praksi. Let.28. št. 10. Str. 2.
17. [www.http:// dz-rs-si](http://dz-rs-si). [Citirano: 12. 1. 2006 ob 16:30]
18. [www.http://rvk.si](http://rvk.si) [Citirano:

5 P R I L O G E

5.1 PRINCIPSKA SHEMA

5.2 ANKETNI VPRAŠALNIK

Najprej napišite nekaj osebnih podatkov, ki bodo tako kot vaši odgovori v množici drugih odgovorov popolnoma anonimni, a so za naše delo kot taki zelo pomembni!

Spol (obkroži):

- a) moški
- b) ženski

Starost:

- a) do 35 let
- b) nad 35 let

Izoobrazba:

- a) do vključno višja
- b) nad višjo izobrazbo

Najraje na volitvah volim (napiši politično stranko):

1. Kako pomembna je (po vašem mnenju) volilna pravica za človeka – volilca pri njegovem vključevanju v družbeno življenje?

- a) nepomembna
- b) pomembna
- c) zelo pomembna
- d) najpomembnejša

2. Pri katerih odločitvah je volilna pravica, po vašem mnenju, najbolj smiselna in učinkovita?

	<i>Vrsta volilnega opravila</i>	<i>Ocena učinka volilne pravice</i>				
1	Pri izvolitvi poslanca v državni zbor	1	2	3	4	5
2	Pri izvolitvi predsednika države	1	2	3	4	5
3	Pri izvolitvi župana	1	2	3	4	5
4	Pri izvolitvi člana občinskega sveta	1	2	3	4	5
5	Pri izvolitvi evropskega poslanca	1	2	3	4	5
6	Pri izvolitvi kandidata za državni svet	1	2	3	4	5
7	Pri izvolitvi člana sveta delavcev v podjetju	1	2	3	4	5
8	Pri izvolitvi sindikalnega zaupnika v sindikalnem članstvu	1	2	3	4	5
9	Pri odločanju na referendumu	1	2	3	4	5

3. Kako redno ste se udeleževali naslednjih volilnih opravil?

	<i>Vrsta volilnega opravila</i>	<i>nikoli</i>	<i>Ne redno</i>	<i>redno</i>
1	Pri izvolitvi poslanca v državni zbor			
2	Pri izvolitvi predsednika države			
3	Pri izvolitvi župana			
4	Pri izvolitvi člana občinskega sveta			
5	Pri izvolitvi evropskega poslanca			
6	Pri izvolitvi kandidata za državni svet			
7	Pri izvolitvi člana sveta delavcev v podjetju			
8	Pri izvolitvi sindikalnega zaupnika v sindikalnem članstvu			
9	Pri odločanju na referendumu			

4. Ali ste prepričani da lahko tudi vi enako kandidirate, za vsako javno funkcijo, tako kot lahko glasujete za druge na volitvah?

- a) način kandidiranja sploh ne dovoljuje enakih možnosti za uveljavitev (pasivne in aktivne volilne) pravice, da voliš in da si izvoljen;
- b) če si strankarsko organiziran potem lahko, sicer ne
- c) seveda lahko kot samostojni kandidat za katerokoli funkcijo
- d) ne moremo govoriti o enakih možnosti ne glede na volilni sistem

5. Vsak posameznik ne glede na njegovo razgledanost, sposobnosti, premoženjsko stanje, izobrazbo, spol in versko ter drugo prepričanje, ima en glas oziroma lahko enakopravno z drugimi odloča o vseh vprašanih družbe. Kaj menite o tem?

- a) To je dobro, ker smo ljudje enakopravni ne glede na to, da smo različni;
- b) To ni dobro za pomembne odločitve, ki terjajo veliko znanja in izkušenosti, količina odločanj bi morala biti ustrezna količini prispevka za skupno rabo;

6. Pristop k demokraciji kot vladavini večine, pri čemer je glas vsakega volivca enako vreden, ne glede o čem se odloča in kateri organ se voli, je po vašem mnenju:

- a) za demokracijo zelo slaba rešitev, ki dovoljuje, da odločajo tudi tisti, ki ne vedo, o čem odločajo;
- b) za demokracijo zelo dobro, ker dovoljuje, da se vsak človek izreče o vsem;
- c) za demokracijo niti dobra niti slaba rešitev, ker boljšega načina odločanja še ne poznamo.

7. Ali bi bili za to, da bi se pri odločanju o določenih javnih vprašanih volilna pravica nekaterim volivcem podvojila, nekaterim pa odvzela?

- a) Da, ta ukrep je zelo upravičen
- b) Kdaj pa kdaj se lahko tako naredi;
- c) V nobenem primeru ne pride v poštev ogrožanje volilne pravice

8. Ste za to, da bi starostno mejo za pridobitev volilne pravice znižali na 15 let?

- a) takoj sem za to
- b) naj ostane kot je sedaj
- c) bi jo morali zvišati na 21 let

9. Čigavo stališče po vašem mnenju zastopajo poslanci v državnem zboru in v občinskih svetih (izberite samo eno možnost):

- a) stališče volilcev
- b) stališče stranke
- c) osebna stališča
- d) ne vem

10. Volilna pravica na lokalnih volitvah pripada tudi tujcem. Kaj menite o tem?

- a) to je pravilno
- b) to je narobe
- c) mi je vseeno

11. S tem da imajo pripadniki italijanske in madžarske manjšine v Sloveniji pri volitvah v državni zbor dva glasova, drugi državljani pa le enega je po vašem mnenju:

- a) izraz demokratične zrelosti naše ureditve in rešitev;
- b) kršenje ustavnega načela enakosti pred zakonom in prepoved diskriminacije;
- c) nenačelni odnos do naše manjšine v Italiji in Avstriji, ki enakih pravic nima
- d) o tem nič ne vem
- e) to me ne zanima

12. Ali ste prepričani, da lahko z udeležbo na volitvah o čem odločate ali kaj spremenite?

- a) da, popolnoma;
- b) ne verjamem;
- c) se ne da spremeniti.

13.. Kaj najbolj vpliva na volivce, kako bodo glasovali?

- a) mediji: TV, Časopisi
- b) Pridiganje vodij političnih strank
- c) Želodec in globina žepa
- d) Pridiganje v cerkvah
- e) Samozavest, lastno znanje ljudi
- f) Ne vem

14. Ali vaši izvoljenci uresničijo vaša pričakovanja, potem ko ste jih izvolili?

- a) nič in nikoli
- b) zelo malo
- c) v celoti
- d) več od pričakovanj

15. Volilna zakonodaja zahteva, da na kandidatnih listah na volitvah noben spol ne sme biti zastopan z manj kot 40%. Vsaka lista mora biti sestavljena tako, da je najmanj 4en kandidat vsakega od spolov uvrščen v zgornjo polovico liste. Liste kandidatov, ki niso skladne s temi pogoji oz. določili, so neveljavne.

<i>Predloženo mnenje</i>		<i>Ocena mnenja</i>		
		<i>1</i>	<i>5</i>	<i>10</i>
1	To je edina pravilna odločitev države, ki zagotavlja ženskam javni prostor, v katerem so vedno delovali in odločali moški			
2	To je nelojalno omejevanje konkurence trga intelektualnega kapitala na področju političnega znanja in veščin			
3	To je pravilna rešitev, ki zagotavlja enako udeležbo obeh spolov politiki in tako žensko na tem področju postavlja v enak položaj z moškim			
4	To je negacija demokracije, gre za početje, ki preprečuje svobodo izbire med najboljšimi ne glede na njihov spol			
5	Gre za poseg države v naravno ravnovesje med spoloma, ki namesto kakovosti kandidatov vsiljuje spolne odstotke – ključ			
6	Država s tem sledi navodilom EU in želi zagotoviti boljši politični proizvod, boljše življenje prebivalstva.			

16. Volilna pravica v Sloveniji naj bo:

- a) pravica in obveznost vsakega volilno sposobnega človeka
- b) samo pravica ne pa tudi obveznost
- c) za določene volitve samo pravica, za določene pa tudi obveznost